

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2013

Adéla Prokšová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Adéla Prokšová**
Osobní číslo: **H10239**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Religionistika**
Název tématu: **Život a dílo Martina Novosada, českého buddhistického mnicha a učence**
Zadávací katedra: **Katedra religionistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Cílem práce bude představit život a především dílo buddhistického učence a mnicha českého původu Nánasatty Théry (Martina Novosada). Autorka se zaměří na jeho interpretace théravadového učení a praxe, představí témata, kterými se zabýval.
2. K práci autorka provede důkladnou rešerši, včetně článků z odborných periodik či publikovaných příspěvků z konferencí. Bude nutné zpracovat zdroje v angličtině i češtině. Dále se autorka pokusí najít pamětníky či jejich potomky, kteří by mohli o Novosadovi vypovědět či poskytnout dosud neznámou korespondenci.
3. Postup při zpracování tématu: nezbytný životopisný nástin v první kapitole, charakteristika díla a témat v kapitolách dalších. Zvláštní zřetel brát na polemiky s českým i světovým akademickým prostředím. Pokud se podaří najít žijící a ochotné pamětníky, tázat se především na témata, o kterých Novosad hovořil, co považoval za důležité, jakým způsobem interpretoval théravadové učení a praxi pro moderní dobu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Primární literatura:

NYANASATTA, Thera. Základy buddhismu. Buddhismus jako filosofie 20. století. Praha: Alternativa 1992. Z anglického originálu Basic tenets of Buddhism přeložil Dušan Zbavitel.

Buddhist Encyclopaedia

Thera, Ven. C. NYANASATTA. Buddha Rasmi (series no. 12). Colombo, Ceylon: Asoka Dharmadutha Sangamaya 1956

Sekundární literatura:

LESNÝ, Vincenc: Buddhismus, Samcovo knihkupectví, Praha 1948

ZIKMUND, M., HANZELKA, J. Cejlon ? ráj bez andělů. Praha: Nakladatelství Svoboda 1991

TRÁVNÍČEK, Z. Leopold Procházka. První český buddhista. Brno: Masarykova univerzita 2002

HONZÍK, J., autor projektu a editor, Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice, 1. vyd. Praha: DharmaGaia 2010

Bhikkhu, NYANATUSITA, HECKER. H. The Life of Nyanatiloka Thera: The Biography of a Western Buddhist Pioneer, Kandy 2008.

Odborné časopisy:

Nový Orient č. 5 1946/1947 a č. 8-9, 1949

Revue svetovej literatúry, č. 3, 1997

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Martin Fárek, Ph.D.

Katedra religionistiky

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2013

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

Mgr. Martin Fárek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2012

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Život a dílo Martina Novosada, českého buddhistického mnicha a učenice

Adéla Prokšová

Bakalářská práce

2013

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na mojí práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 ods.1 autorského zákona a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 26. 6. 2013

Adéla Prokšová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě patří můj dík především Vojtovi, mé opoře a inspiraci, za jeho pevný stisk na strmé cestě studiem a bádáním.

Velké díky patří i mým rodičům za jejich ustavičnou podporu a důvěru.

Dále bych ráda poděkovala vedoucímu své práce - vždy vlídnému Ph. D. Martinu Fárkovi za jeho obětavou pomoc při psaní této práce.

Chci poděkovat i Ph. D. Zdeňku Trávníčkovi za jeho cenný dar a ochotu ke konzultaci, M. Malovci za jeho pomoc při hledání životopisných údajů a Ing. P. Machkovi za jeho kritické formální poznámky.

Shrnutí

Práce je věnována významné osobnosti popularizace buddhismu na Západě – Martinu Novosadovi a to zejména jeho myšlenkovému vývoji. Hlavní důraz je kladen na analýzu jeho pojetí západní interpretace théravády. První část práce mapuje konkrétní vlivy, jež utvářely jeho poznání théravády v první fázi jeho života - v Evropě a v druhé fázi jeho života – na Šrí Lance. Zásadní pozornost je věnována konkrétním představitelům západní interpretace buddhismu. Druhá část práce se zabývá především konkrétními Novosadovými texty, v nichž je patrná linka věnující se interpretaci buddhismu (a to primárně západní).

Klíčová slova: Martin Novosad, Ānāsatta, život, buddhismus, popularizace, západní interpretace buddhismu

Summary

The work is devoted to Martin Novosad, the eminent personality of popularization of Buddhism in the West and especially to his intellectual development. The main emphasis is on the analysis of the concept of Western Théraváda interpretation. The first part deals with the concrete influences that shaped his understanding of Théraváda in the first phase of his life – in Europe and on the second phase of his life – in Šrí Lanka. While considerable attention is devoted to specific leaders Western interpretations of Buddhism. The second part of the thesis deals with Novosad's specific texts, which show the line dedicated to the interpretation of Buddhism (primarily Western).

Keywords: Martin Novosad, Nánasatta, life, work, Buddhism, popularization, western interpretation of Buddhism

Obsah

Úvod.....	8
1 Vlastní život.....	11
2 Vlivy na utváření názorů Martina Novosada	14
2.1 Vliv prostředí a konkrétních osobností před odjezdem na Šrí Lanku.....	15
2.1.1 Společenské předpoklady pro studium východních tradic na Západě.....	15
2.1.2 Konstruování buddhismu na Západě	16
2.1.3 Západní přístupy k buddhismu	18
2.1.4 Paul Dahlke	20
2.1.5 Leopold Procházka	22
2.1.6 Rudolf Máša	24
2.1.7 Vincenc Lesný	26
2.2 Vliv kultury a konkrétních osobností po odjezdu na Šrí Lanku.....	29
2.2.1 Formování západního buddhistického mnišství na Šrí Lance	29
2.2.2 Ānātilōka.....	31
3 Ānāsattova reakce na západní interpretace buddhismu	34
3.1 Polemika o překladu Dhammapadam	34
3.2 Pojednání o nových směrech v buddhismu	38
3.3 Úvaha nad jádrem buddhismu a jeho významem pro lidstvo	40
4 Závěr	45
5 Bibliografie	49
6 Seznam příloh	51

Úvod

V současné době je v západní moderní společnosti poměrně běžné a dokonce i módní zajímat se o východní spirituální tradice, či je přímo praktikovat. Zájemci si mohou vybírat z velkého množství různých východních filosofických škol, mezi nimi i různých směrů Buddhova učení, které se v různých dějinných etapách (zejména v druhé polovině minulého století) začaly hojně šířit v zemích na západ od místa jejich vzniku. Je to nepřehledné množství literatury, ať už vědecké či populární a veliký počet učitelů i vyznavačů, co činí východní spirituální tradice tak lehce dostupné všem jejich zájemcům. Jak vypadala v tomto směru situace na počátku minulého století, v době, kdy si východní myšlenkové systémy teprve začaly proslapávat cestu na Západ?

Buddhova nauka a další východní myšlenkové systémy byly v této době v odborné vědecké sféře již několik desetiletí studovány a tudíž již dobře známy. Pro širokou veřejnost ale byly tyto tradice fenoménem ojedinělým a mnohdy až exotickým. Díla pojednávající o buddhismu byla u nás i v dalších západních zemích publikována především jako práce odborné, primárně tedy určené pro odbornou veřejnost. Laických autorů, kteří by toto téma v českých zemích pomohli popularizovat, bylo poskrovnu. A pokud byli, byli to lidé zajímaví se o buddhismu pouze ze své kulturní perspektivy, jež bránila jeho úplnému nahlédnutí a další reflexi. V této společensko-vědní situaci se objevila osobnost Martina Novosada, muže, který se i přes zjevný nedostatek informací a zdrojů k Buddhově nauce dostal, horlivě ji studoval a oblíbil si ji natolik, že se přes veškeré kulturní rozdíly a vstříc zcela nejisté budoucnosti rozhodl sám vydat do země théravadového buddhismu, na Šrí Lanku¹. Zde byl ordinován buddhistickým mnichem a stal se natolik aktivním a uznávaným, že byl se svými přednáškami vítán po celé zemi a díky četným publikacím a překladům napomohl šíření buddhismu na Západ.

Už samotný fakt, že se Martin Novosad byl v dané době a za daných okolností schopen vzdát veškerého svého dosavadního života a odcestovat na Šrí Lanku, kde se stal vůbec prvním českým buddhistickým mnichem, mě přiměl k podrobnějšímu seznámení s Novosadovým

---

¹ V práci používám současný název ostrova – Šrí Lanka, přestože v době Novosadova příchodu nesl ještě nezměněný název Cejlon.

dílem a životem. Během svého bádání jsem narazila na zajímavou skutečnost, která se týká Novosadova pohledu na správnost interpretace buddhistických textů západními učenici.

Je to právě Novosad, kdo si všímá, že někteří autoři nejsou buď vhodně lingvisticky vybaveni pro překlady buddhistických pramenů, nebo jsou ve svých pracích svázáni vlastním kulturním výkladovým rámcem. Tento fakt má za následek desinterpretaci „*autentické dhammy*“² a její zneužívání pro hájení osobních ideálů v různých filosoficko-politických polemikách konce 19. a počátku 20. století. Tato reflexe byla ve své době mezi učenici poměrně výjimečná, až překvapující. Vlastně to znamená, že Novosad musel být schopen opravdu dobře nahlédnout obě kulturní a myšlenkové tradice (západní - křesťanskou a východní - buddhistickou). Většina západních badatelů té doby zpracovávala téma buddhismu skrz své kulturní předpoklady (terminologické a ideové), aniž by připustila myšlenku, že téma zcela odlišné kultury nelze správně nahlédnout ze západní perspektivy. Právě tato myšlenka se ve 20. století stala základem nové a dnes již obecně přijímané teorie o problematičnosti vzájemného chápání východního a západního světa.³ Novosadova práce by tedy mohla teoreticky být důležitým článkem ve vývoji této teorie a i z tohoto důvodu je předkládaný text věnován především analýze a vývoji jeho názoru na interpretace Buddhovy nauky.

Pro pochopení kořenů vzniku takového Novosadova názoru je důležité položit si otázky: kteří konkrétní autoři na něho měli největší vliv? Jakým způsobem pak na jejich práci reaguje? Co konkrétně je předmětem jeho kritiky? Je třeba neopomenout fakt, že během svého života na Šrí Lance Novosad duchovně a myšlenkově spěl a vyzrával. Z historického hlediska jsou jeho názory a vnímání théravády rozdílné před a po odjezdu na Šrí Lanku a po nějakém zde stráveném čase. Tato skutečnost má za následek zprvu zdánlivě paradoxní fakt, že autoři, kteří ho měli při utváření jeho světonázoru nejvíce ovlivnit, ba přímo přivést ke studiu Buddhova učení, se později stávají předmětem jeho kritiky. Na tomto místě se k zamyšlení nabízí další otázka: je i on sám opravdu schopen vyvarovat se chyb, které kritizuje na práci těchto autorů?

Novosadovu životu se tato práce věnuje pouze okrajově a důvodem k tomu je mimo jiné především obtížná dohledatelnost věrohodných informací, které by byly dostatečně vypovídající o jeho osobním a veřejném životě. Velice nápomocny mi při mapování duchovního a názorového vývoje Martina Novosada byly některé jeho české příspěvky

---

² Dhamma jako „učení“ buddhismu. Pro Novosada je touto „autentickou dhammou“ učení théravádového buddhismu. Problematika „autentického buddhismu“ viz LENOIR, F. *Setkávání buddhismu se Západem*. Praha: Volvox Globator, 2002, s. 16-17.

³ Zde odkazují na práci současných badatelů P. Almonda či S. N. Bálagangádhy.

do periodika *Nový Orient*⁴ a anglické originály některých částí Novosadova díla *Základy Buddhismu*⁵, které mi byly darovány Zdeňkem Trávníčkem⁶, za což mu jsem vděčná. Tyto texty primární literatury jsou východisky dalšího zkoumání.

Dalším důvodem, který mne přiměl ke zpracování této práce je skutečnost, že osobnost tohoto významného Čecha doposud ještě nebyla nikým odborně zpracována, přestože by si to tento velký propagátor théravadového buddhismu zcela jistě zasloužil. Je sice k dispozici několik málo českých knih, které se věnují pionýrům Buddhova učení u nás či na Západě a které se okrajově zmiňují o osobnosti Martina Novosada, ale ne vždy jsou k dispozici přesné údaje.⁷ O mapování vývoje Novosadova názoru na problematiku interpretačního rámce západních badatelů nebylo dohledáno žádné takové dílo.

Předkládaná práce je rozčleněna do třech základních částí. V první je stručně vylíčen Novosadův vlastní život a jeho buddhistická aktivita. Druhá část mapuje vlivy na utváření mysli a názorů Martina Novosada. Ty je třeba časově rozdělit na období, kdy ho ovlivňoval především vývoj západního chápání Buddhova učení, tj. před odjezdem na Šrí Lanku a na období, kdy se postupně integroval do východní kulturní tradice během svého života na Šrí Lance. Je tedy nutné představit si vývoj konstruování buddhismu na Západě, typologii jednotlivých přístupů k chápání buddhistické nauky na přelomu 19. a 20. století v podání konkrétních autorů. Změnu Novosadova chápání buddhismu je možné sledovat po jeho odjezdu na Šrí Lanku, kde se setkává se zcela odlišným výkladovým rámcem, přestože zdejší komunitu tvoří i několik západních mnichů. Pro pochopení tohoto vlivu je tedy třeba věnovat se vývoji západního mnišství na Šrí Lance a dílu Novosadova učitele Nánatilóky. Třetí část je klíčová, neboť se věnuje Novosadově reakci na západní interpretace buddhismu. Ukazuje nám, nakolik se byl Novosad schopen vymanit ze své kulturní tradice, aby tak mohl adekvátně reagovat na západní interpretace východních kulturních tradic.

---

⁴ Nový Orient vznikl v 1940 jako odborný časopis pojednávající o zajímavostech blízkého i dálného východu. Jeho prvním šéfredaktorem byl profesor Vincenc Lesný.

⁵ NĀNASATTA. *What Buddhism means to mankind*. Nugegoda, Ceylon: Anula Vidyalava, 1957. NĀNASATTA. *The heart of Buddhism*. Bandarawela, Ceylon: Frineds of buddhism, datum neznámé.

⁶ Mgr. Zdeňk Trávníček Ph.D. (1976) vystudoval religionistiku a filosofii na Masarykově univerzitě v Brně.

⁷ Doc. Frýba například uvádí jako místo Novosadova narození Tyrňany na Moravě. In: FRÝBA, M., „Předmluva“, in NĀNASATTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992, s. 5. Existence této obce ovšem nebyla dohledána ani v historických pramenech, ani v záznamech Ministerstva vnitra České republiky.

1 Vlastní život

Tato kapitola stručně pojednává o Novosadově životní cestě a jeho nejvýznamnějším díle, o tom, jak se z rodných Vizovic na Moravě dostal až na Šrí Lanku, kde strávil poslední chvíle svého života. Jak se z venkovského chlapce stal uznávaný buddhistický mnich.

Martin Novosad, první český buddhistický mnich, se narodil 5. ledna 1908 ve Vizovicích na Moravě. Jeho otec byl rolník a matka se starala o dalších deset dětí. Celá rodina sice byla propojena vzájemnou láskyplností, ale její finanční situace byla těžká. Mladý Martin byl velice vnímavý, bystrý a chytrý chlapec, kterého sám ředitel měšťanské školy po dokončení třetí třídy doporučoval jako nejlepšího žáka k dalšímu studiu, nedostatek finančních prostředků rodiny Novosadových to nedovoloval. Už jako malý hoch dělal výlety do přírody na vlastní pěst a často se uchýloval do samoty, kde přemýšlel o tom, jak usnadnit rodičům život.⁸ Můžeme předpokládat, že to byly tehdy první tendence, směřující k buddhistickým praktikám tiše meditujících mnichů.

Po ukončení měšťanské školy byl nucen sloužit u sedláka, poté se asi čtyři roky učil krejčím ve Vizovicích, aby ho už tak finančně dost zatížení rodiče nemuseli podporovat. Cesty ho pak jako pomocného krejčího zavedly do Ostravy, kde pracoval osm let, a poté do Bratislavy, kde měl kvůli mistrovu sklonu k alkoholismu a nevyplácení téměř žádné mzdy velmi těžký život.⁹ Ten se však záhy změnil. Podařilo se mu úspěšně absolvovat učitelský kurz a díky svému nadání pro studium cizích jazyků našel uplatnění ve Vídni, později v Hamburku a v Berlíně. Zde přišel do kontaktu se skupinkami buddhistů, díky nimž se poprvé seznámil s buddhistickými myšlenkami a právě zde potkal ženu, německou šlechtičnu, která se později stala jeho manželkou. Protože se nechtěla naučit česky, jejich manželský svazek netrval příliš dlouho, již téhož roku došlo k rozvodu a každý šel dál vlastní cestou. V té době již Novosad disponoval výbornou znalostí cizích jazyků a tato skutečnost ho posléze přivedla na půl roku do Paříže, kde se stal vyučujícím jazyků. Těsně před druhou světovou válkou ještě naposled navštívil svou vlast.¹⁰

15. března 1938, kdy mu bylo třicet let, přišel jako již teoreticky velmi znalý buddhista na Šrí Lanku. Zdrojem informací mu byly knihy o buddhismu, které v té době na Západě vycházely. Pro jeho názorové a duchovní vyzrání bylo důležitých především několik konkrétních prací

---

⁸ FRÝBA, M., „Předmluva“, in ĀNĀSĀTTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992, s. 5.

⁹ TRÁVNÍČEK, Z. *Leopold Procházka. První český buddhista*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 30.

¹⁰ Tamtéž.

autorů P. Dahlkeho, L. Procházky, R. Máši a V. Lesného, k jejichž představení se dostanu později¹¹. Je známo, že ještě 11. ledna 1938 uskutečnil přednášku pro klub esperanta v Brně, jejíž text se mu později patrně stal inspirací pro zpracování publikací o Buddhově učení v esperantu a odborného rozpracování v němčině, které pak na Šrí Lance předložil jako *Dissertationsarbeit zur Erreichung der Upasamapadá Weihe* opatovi známé Ostrovní poustevny blízko Dodanduwy na jihu Cejlonu Nánatilókoví.¹² Mnichem Nánasattou¹³ se stal 15. května téhož roku a učitelem na cestě po Buddhově učení, praktickém výcviku a studiu jazyka páli mu byl právě ctihodný mnich Nánatilóka. Tento muž dal také Martinu Novosadovi jeho mnišské jméno.

„Uvažoval nad mým českým příjmením a chtěl, aby se mu moje nové jméno co nejvíce podobalo. Satta znamená v sinhálštině bytost. A já zas toužil, aby mi první polovina připomínala mého učitele. Nána je moudrost, znalost. A tak se z českého Novosada stal Nánasatta.“¹⁴

Rok po vypuknutí druhé světové války byli mniši německého původu Nánatilóka a Nánapónika internováni v táboře Didžatalava. Nánasatta jako Čechoslovák zůstal na svobodě a v roce 1940 založil svoji vlastní poustevnu v Kolatenně, ležící nedaleko od Bendaravély. Toto místo se vyznačovalo chladnějším klimatem, než byla horká přímořská oblast Ostrovní poustevny, a mniši, kteří přišli ze Západu, si jej právě pro své vhodné klimatické podmínky brzy oblíbili. Původně se tato poustevna, podle jeskyně a skály, na které stojí hinduistický chrám, jmenovala Skalní poustevna. Po svém příchodu ji ovšem Nánasatta přejmenoval na Zelenodolskou poustevnu, a postupně z malé chatrče vybudoval prostorné budovy s možností ubytování pro mnichy i laiky. Na tomto místě v exotické cejlonské krajině pak hledal přímou cestu k vyššímu poznání o smyslu života.¹⁵

V dopise svému příteli Leopoldu Procházce, jednomu z prvních českých představitelů buddhismu a sponzorovi své cesty na Šrí Lanku, shrnuje první léta svého mnišského života jako období šťastné, aktivní a kontemplativní. Během té doby zprvu pilně studoval a meditoval, později, když se výborně naučil sinhálštině, sám vyučoval a přednášel ve všech předních městech Šrí Lanky.¹⁶ Mnich Nánasatta byl patrně díky své perfektní sinhálštině

---

¹¹ Viz podkapitoly 2.1.4 - 2.1.7

¹² FRÝBA, M., „Předmluva“, in NÁNASATTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992, s. 5.

¹³ Pro účely této práce bude Novosad časově od roku 1938, kdy přijal mnišské jméno Nánasatta, tímto jménem nazýván i v tomto textu.

¹⁴ ZIKMUND, M., HANZELKA, J. *Cejlon: ráj bez andělů*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1991, s. 236.

¹⁵ FRÝBA, M., „Předmluva“, in NÁNASATTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992, s. 5.

¹⁶ Nánasattův dopis L. Procházce z 27. 12. 1945 (rodinný archiv B. Svobodové)

místními vesničany velmi oblíben. Měli jej dokonce za znovuzrozeného starého krajana, který měl Buddhovu nauku v mateřštině zprostředkovávat svým novým krajanům v Evropě.¹⁷

Ňánasatta se aktivně podílel na propagaci buddhismu na Západě a to především díky své dobré znalosti angličtiny, němčiny, sinhálštiny, páli a esperanta. Byl dokonce zástupcem Šrí Lanky ve *World Esperanto Association* a vedoucím *Buddhist Esperanto Institut of Ceylon*. V esperantu napsal své dvě práce: *La koro de budhismo* (1956) a *Dudek-kvin jarcentroj de budhismo* (1960), doposud do češtiny nepřeložené.¹⁸ Své uznání ve světě orientalistů si zasloužil především svým překladem *Satipatthána Suttý*¹⁹ do angličtiny, který je dodnes ceněný pro svou lingvistickou dokonalost. Neméně zdařilý je překlad *Dhammapadam* do slovenštiny. Novosadovo dílo *Základy buddhismu*²⁰ je jeho jediným autorským počinem přeloženým do češtiny. Významné byly i jeho příspěvky do *Buddhist Encyclopaedia*, nejobsáhlejšího moderního díla o buddhismu, na kterém se podíleli svými příspěvky známí světoví buddhologové. V padesátých a šedesátých letech minulého století přispěl několika články do českého měsíčníku *Nový Orient* a je nutno připomenout i české překlady *Therí Ghátá* a *Therá Ghátá*.²¹

Od šedesátých let minulého století Ňánasattu navštívilo v Zelenodolské poustevně několik československých cestovatelů a badatelů. Mezi nimi byli například naši přední orientalisté Ivo Fišer a Karel Werner. Během Ňánasattových posledních dnů se o něj v Zelenodolské a později v Ostrovní poustevně staral Mirko Frýba, český psycholog a psychoterapeut z univerzity v Bernu, díky kterému se dochovala i část Ňánasattovy literární pozůstalosti. Ňánasatta Théra zemřel v září roku 1984 v nemocnici v Galle. Tělo prvního buddhistického mnicha českého původu bylo spaleno 27. září 1984 v Dodanduvě.²² Tato jeho slova by mohla vypovídat o jeho životním přístupu:

„Místo abychom si osvojili všechno o pravé povaze a hodnotě života a věci či podmínek, stále toužíme po nových objektech, které, když jich dosáhneme, nás neuspokojí. Pohybujeme se z místa na místo, ze země do země, učíme se mnohým jazykům, třeba i mezinárodnímu esperantu, abychom mohli žít s příslušníky jiných národů v naději, že mezi nimi nalezneme svůj pravý domov a dokonalé uspokojení, ale marně.“²³

¹⁷ FRÝBA, M., „Předmluva“, in ŇÁNASATTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992, s. 5.

¹⁸ Informace od Miroslava Malovce, předsedy Českého klubu esperantistů.

¹⁹ *Sattipathána Sutta* je jedna ze tří sbírek buddhistického kánonu *Tipitaky*. Překládá se jako „Koš rozprav“ a obsahuje především zaznamenané Buddhovy rozpravy.

²⁰ ŇÁNASATTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992, 219 s.

²¹ TRÁVNÍČEK, Z. *Leopold Procházka. První český buddhista*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 32.

²² Tamtéž.

²³ ŇÁNASATTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992, s. 18.

2 Vlivy na utváření názorů Martina Novosada

Cílem této rozsáhlé kapitoly je na konkrétních autorech systematicky představit chápání a pojmání Buddhova učení na Západě - v době před Novosadovým odcestováním na Šrí Lanku - a chápání a pojmání Buddhova učení na Východě po jeho příjezdu na Šrí Lanku.

Aby bylo možno doopravdy porozumět dílu jakéhokoliv autora, je zásadní povšimnout si těch aspektů, které ho mohly během jeho osobnostního vývoje méně či více ovlivňovat a utvářet tak jeho názor na svět. Mezi tyto aspekty se řadí společenská situace doby, ve které autor žije, genetické dispozice, výchova a mnoho dalších faktorů. Pokud se ovšem bádání omezuje na konkrétní autorovy myšlenky či teorie, není potřeba se věnovat všem těmto aspektům. Pro pochopení vyzrálého²⁴ Novosadova pohledu na interpretaci buddhistické nauky západních badatelů je třeba vystopovat a vysvětlit kořeny jeho vzniku.

V případě Martina Novosada jsou zřejmé dva odlišné vlivy. Prvním je vliv západního vědeckého i nevědeckého paradigmatu a přístupů k buddhismu v první fázi jeho života, který strávil v Evropě. Druhým je vliv východní kultury a tradice ve druhé fázi jeho života, strávené na Šrí Lance.

V této souvislosti je nutné popsat vývoj poznávání Buddhovy nauky v západním světě a představit si ty vědecké přístupy k tomuto tématu, které v době Novosadova myšlenkového vyzrání byly aktuální. Zároveň je třeba představit si vývoj západního mnišství na Šrí Lance až do doby Novosadova příchodu. První část je stručnou analýzou tehdejší společensko-vědní situace na Západě a především u nás. Ta napomůže porozumět příčinám, které umožnily v doposud křesťanském světě otevřít cestu jiným myšlenkovým tradicím.

Dále je popsán vývoj konstruování buddhismu na Západě a následně obecné shrnutí ustálených západních přístupů k buddhismu na přelomu 19. a 20. století včetně osobností, které měly na Novosada nevyraznější vliv, ať byli představiteli kteréhokoliv z těchto přístupů. Tento přehled je nutný pro pochopení východisek Novosadova zaujetí Buddhovou naukou a jeho odchodu na Šrí Lanku. Pro ucelený přehled je krátce pojednáno i o vývoji západního buddhistického mnišství na Šrí Lance a o práci a vlivu buddhistického mnicha Nánatilóky, jakožto duchovního učitele Nánasatty, zásadně ovlivňujícího jeho názorové utváření ve druhé části jeho života.

---

²⁴ Ve smyslu ustáleného, již se neměnícího názoru.

2.1 Vliv prostředí a konkrétních osobností před odjezdem na Šrí Lanku

Jak je uvedeno výše, pro lepší systematizaci je třeba časově rozlišit dvě fáze Novosadova života, lišící se kulturou a prostředím. Tou první je vývoj společensko-vědní situace a stručný přehled základních vědeckých přístupů k buddhismu do roku 1938, kdy došlo k Novosadovu odpoutání od západní společnosti odchodem na Šrí Lanku. Následující podkapitoly postupně ozřejmí základní faktory a jejich kořeny, jež daly příčinu Novosadova přistoupení k buddhistické tradici a jež postupně formovaly jeho názory na tuto tradici a na její interpretace.

2.1.1 Společenské předpoklady pro studium východních tradic na Západě

Západní kultura se v druhé polovině 19. století potýkala s mnohými politickými, kulturními i hospodářskými změnami, které se nevyhnuly ani českému prostředí. Společnost té doby byla v návaznosti na tradice osvícenství myšlenkově rozpolcená, vyznačovala se především svobodomyšlností a důvěrou ve vědu a pokrok. V náboženské oblasti se šířily různorodé názory, od autoritativního podrobení až po svobodné odmítání náboženství vůbec.²⁵ S rozvojem vědy, průmyslu a nových přírodních oborů korespondovalo celkové zrychlení životního tempa, kterému konzervativní náboženská tradice Západu (tj. křesťanská) z hlediska tehdejší společnosti nestačila. V této souvislosti, po tragické zkušenosti první světové války, se pak debatovalo o mravní krizi společnosti, spočívající právě v odklonu od náboženství. Z tohoto důvodu jsou patrné tendence k hledání nového náboženství, které by do společnosti mohlo vrátit ztrácející se hodnoty a to především v opozici vůči těm starým, tradičním a náboženským. Podobné snahy jsou zaznamenány již od konce 19. století do 30. let 20. století i v českém prostředí.²⁶

Mezi intelektuály, kteří se tázali po možnostech nového náboženství a kteří ho hledali v náboženstvích nebiblických a neevropských, byli například R. Máša²⁷(1880-1954), O. Kunstovný (1884-1945) či E. Svoboda (1878-1948). Ve svých úvahách se tyto myslitelé tázali, které takové náboženství by teoreticky mohlo nahradit staré církevní křesťanství. V souvislosti s rozšířením zájmu o myšlenkové systémy Indie v druhé polovině 19. století,

²⁵ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Filosofie náboženství. Pokus o typologii*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 198.

²⁶ BUBÍK, T. *České bádání o náboženství ve 20. století: možnosti a meze*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 186.

²⁷ Viz kapitola 2.1.6

nacházeli často jako vhodnou alternativu právě buddhismus a to především pro své etické principy, které by v protikladu ke katolickému křesťanství mohly nahradit ideu osobního boha.²⁸

2.1.2 Konstruování buddhismu na Západě

Martin Novosad ve svém díle reagoval na soudobou vědeckou diskusi. Ta se odvíjela od obecně přijímané podoby Buddhovy nauky tak, jak se zkonstruovala na Západě a v dalších kontextech, souvisejících se společensko-vědní situací. Pro porozumění Novosadovým názorům, je vhodné věnovat pozornost právě vývoji poznávání buddhismu v Evropě a především v českých zemích. V první fázi pronikání buddhistických myšlenek na Západ se jednalo především o nejstarší buddhistickou tradici – théravádu. Tento fakt je potřeba vzít na zřetel, pro pochopení směru, jakým se Novosad při studiu buddhismus ubíral.

Podle F. Lenoira je prokazatelné, že styky mezi asijskými žáky Buddha a Evropany v minulosti proběhly v několika etapách. Existovaly již od dob antiky, za výbojů Alexandra Makedonského ve 4. století před naším letopočtem, probíhaly i ve středověku, kdy náboženští vyslanci nebo obchodníci jako Marco Polo zpravovali o velkých ctnostech tibetských či cejlonských mnichů, a jsou patrné i v době renesance, kdy se různé asijské formy buddhismu označovaly jako: „*odporné, ateistické a zvrhlé náboženství*“²⁹. Tyto nahodilé zprávy o buddhismu postrádaly kontinuitu, koncept buddhismu a samotné slovo- „buddhismus“, se objevily v širším společensko-kulturním povědomí Evropy až na konci druhého desetiletí 19. století.³⁰ Z tohoto důvodu F. Lenoir hovoří o skutečném setkání buddhismu se Západem právě až v 19. století.

Opravdové vědecké práce o buddhismu zabývající se studiem jeho pramenů v různých jazycích začaly být vydávány ve 30. letech 19. století. První vědecké studie vydané v Evropě se věnovaly Tibetu a „lamaismu“ a jejich autorem byl Maďar Sándor Csoma Körösi (1784-1842). První studium buddhismu jako tradice vzniklé v Indii je spjato se jménem Eugène Burnouf (1801-1852). Tento vědec pomohl odhalit tajemství jazyka páli a svým dílem

---

²⁸ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Filosofie náboženství. Pokus o typologii*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 202.

²⁹ LENOIR, F. *Setkávání buddhismu se Západem*. Praha: Volvox Globator, 2002, s. 13.

³⁰ Tamtéž.

Introduction à l'histoire du buddhisme indien (1844) položil základy systematickému studiu buddhismu.³¹ Jeho dílo mělo nesmírný vliv na další generaci orientalistů a jím a Körösim vyslaný impuls vyvolal v první polovině 19. století módní vlnu studií zabývajících se buddhismem. Četné odborné vědecké práce věnující se buddhismu postupně vznikají v Rusku, ve Velké Británii, ve Francii a v Německu.

Důležitou roli při recepci buddhismu v Evropě sehrál i německý filozof Arthur Schopenhauer (1788-1860), který se v duchu své filosofie přičinil o pojetí buddhismu jako nihilistického a pesimistického učení.

Zájem o buddhistické myšlenky a asijskou kulturu zesílil v druhé polovině 19. století. Nejvýznamnější badatelé se začali sdružovat především v londýnské *Pali Text Society*. Tato společnost byla založena v roce 1881 Thomasem Williamem Rhys-Davidsem (1843-1922) a jejím hlavním záměrem bylo v anglickém jazyce zpřístupnit všem zájemcům o buddhismus pokud možno kompletní edici všech textů, které zahrnuje pálijský kánon. Ovšem je těžko zjistitelné, do jaké míry byl Martin Novosad publikacemi *Pali Text Society* přímo ovlivněn. Dalším významným seskupením pro popularizaci buddhistické nauky v západním světě a především znovuoživení Buddhova učení na Šrí Lance byla *Theosophical Society*, u jejíhož zrodu stála ruská šlechtična Helena Pavlovna Blavatská (1832-1907) a americký novinář Henry Steel Olcott (1832-1907) v roce 1875 v New Yorku. *Theosophical Society* pak ovlivnila mnohé zájemce o toto učení. Mezi nimi byl například sinhálský mnich Aganarik Dhammapála (1864-1933), který v Kalkatě založil v roce 1891 věhlasnou *Mahábódhi Society*, společnost, jejíž pobočky působily i v řadě západních zemí, Christmas Humphreys (1901-1983), zakladatel v Evropě nejproslulejší buddhistické organizace *The Buddhist Society*, či mnozí němečtí badatelé.³²

Právě vývoj německého poznávání buddhismu měl značný vliv na vývoj šíření buddhismu u nás. Významnou publikací, přibližující v němčině raný buddhismus, byla kniha Hermanna Oldenberga (1854-1920) *Buddha: Sein Leben, seine Lehre, seine Gemeinde* (1881). Tato práce měla zásadní vliv na Karla Eugena Neumanna (1865-1915), který čtenářům zpřístupnil velkou část pálijského kánonu. Především z jeho překladů pak čerpali první čeští zájemci o buddhismus. Jak v Německu, tak i v českých zemích se kromě překládání původních buddhistických textů a jejich akademického studia, začaly objevovat iniciativy zaměřené na buddhistickou praxi. Jedním z nejvýznamnějších počínů bylo v roce 1924 založení

---

³¹ LENOIR, F. *Setkávání buddhismu se Západem*. Praha: Volvox Globator, 2002, s. 74.

³² TAMTÉŽ, s. 158-159.

Buddhistického domu (*Buddhistische Haus*) v Berlíně-Frohnau. U zrodu tohoto prvního buddhistického střediska na Západě stál berlínský lékař Paul Dahlke³³, velmi populární laický přívrženec Buddhovy nauky v Německu. Dahlke udržoval pravidelnou korespondenci s českým laickým buddhistou Leopoldem Procházkou, blízkým přítelem Martina Novosada, a tudíž nepřímo ovlivňoval Novosadovi názory.³⁴ O tom bude více uvedeno v další části této práce.

Vývoj poznávání buddhismu v českých zemích může být z historického hlediska prvotně spojován s již zmíněnými představiteli hledání nového náboženství. Z nich asi nejvýznamnější osobností byl již zmíněný Rudolf Máša, myslitel, který rozvíjel teorii o vhodnosti Buddhova učení pro mravní výchovu lidstva, neboť se mu zdálo být eticky nejdokonalejším náboženským systémem.³⁵ Jeho vliv na myšlenkový vývoj Martina Novosada je zřejmý a bude o něm blíže pojednáno v další části práce.³⁶ Zájem o buddhismus u nás stejně jako v dalších evropských zemích byl spojen s akademickým studiem indických jazyků. Jedním z prvních indologů u nás byl profesor Karlovy univerzity Vincenc Lesný (1882-1953), jenž se zasloužil o řadu překladů z různých indických jazyků, především pálijské sbírky *Dhammapadam*, na niž pak ve svém příspěvku do *Nového Orientu* reagoval právě Nánasatta³⁷. Lesný napsal mimo jiné *Buddhismus. Buddha a buddhismus pálijského kánonu* (1921) a *Buddhismus* (1948, 1996), ze kterých čeští buddhističtí badatelé, včetně Martina Novosada, čerpali a stále čerpají hojné informace o raném buddhismu. Dalším významným laickým buddhistickým badatelem u nás byl Leopold Procházka, který podle svědectví Procházkovy vnučky Boženy Svobodové původně dokonce zamýšlel odjet na Šrí Lanku společně s Novosadem.³⁸

2.1.3 Západní přístupy k buddhismu

Tato kapitola se pokusí blíže představit chápání a přístupy k buddhismu na Západě v době, se kterou byl konfrontován i Martin Novosad. To napomůže porozumět Novosadovu vývoji

---

³³ Viz kapitola 2.1.4

³⁴ TRÁVNÍČEK, Z. *Leopold Procházka. První český buddhista*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 26.

³⁵ MÁŠA, R. *O původu a vývoji náboženství. Díl 2, Modly umělé. Čarodějství. Běsové. Božstva a bohové. Náboženství etická*. Praha: F. Svoboda, 1921, 367 s.

³⁶ Viz kapitola 2.1.6

³⁷ Viz kapitola 2.1.7

³⁸ TRÁVNÍČEK, Z. *Leopold Procházka. První český buddhista*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 41.

chápaní Buddhova učení po té, co se oprostil od západní tradice a literárně na ni a její soudobou buddhologickou práci reagoval.

Během dlouhodobého konstruování buddhismu na Západě docházelo k jeho různému chápaní a interpretaci, a to především podle zájmů a idejí těch, kteří ho objevovali. Tak byl v této historii chápán jako: zdegenerované křesťanství, nihilismus uvádějící v zoufalství, katolicismus Východu, racionalismus, ateistická mystika, pověrečné náboženství, moderní humanismus atd.³⁹ Již během druhé poloviny 19. století se rozvíjí vědecké polemiky, jejichž hlavním tématem bylo systematické srovnávání buddhismu s křesťanstvím. Tyto diskuse se odehrávaly na pozadí vzrůstající sekularizace společnosti a velkého napětí mezi aktivními křesťany, nábožensky, ale protiklerikálně založenými lidmi a čistými a nekompromisními ateisty.⁴⁰

Pro potřeby této práce je nutné zvolit typologii přístupů západních badatelů k buddhismu na přelomu 19. a 20. století, na které následně Novosad nějakým způsobem reaguje. Z tohoto důvodu je použita typologie Martina Fárka podle kritéria cílů, které si Evropané při poznávání buddhismu stanovili. Jsou to čtyři základní přístupy. Prvním je přístup s cílem explicitně křesťanským, kdy hlavním tématem byla otázka, jak konvertovat a nověji, zda lze vést dialog křesťanství s buddhismem, případně se jím nechat inspirovat. Druhý přístup tvoří badatelé s cílem sociálně-politickým. Zde dochází k přebírání argumentací proti církvím, případně i jiným kulturním a politickým autoritám. Buddha se tak stává sociálním reformátorem. Třetí přístup si bere za cíl vědecký výzkum a poznání buddhismu. Toto poznání je ovšem omezené a vymezené západním rámcem. Čtvrtý, poslední přístup se dá označit jako „hledající“. Autoři hledají odpovědi na otázky, zda poskytuje buddhismus více než křesťanství, zda poskytuje návod k osvobození, moudrému a spokojenému životu?

Tyto čtyři přístupy byly ve vědeckých kruzích Novosadova života zastávány, určitým způsobem ho ovlivňovaly a on je ve druhé fázi svého života určitým způsobem reflektoval. Byly to ale především konkrétní myslitelé, kdo Novosadovo myšlenkové a názorové utváření ovlivnili nejvíce, v následujících kapitolách bude pojednáno o životě, díle a myšlenkách těchto „duchovních otců“ Martina Novosada.

---

³⁹ LENOIR, F. *Setkávání buddhismu se Západem*. Praha: Volvox Globator, 2002, s. 16.

⁴⁰ Tamtéž, s. 76.

2.1.4 Paul Dahlke

Paul Dahlke byl jedním z nejznámějších a nejaktivnějších laických přívrženců Buddhovy nauky v Německu. Jeho dílo zásadně ovlivnilo zájem a názory prvních českých zájemců o buddhismus a tedy i ty Novosadovy. Dahlke se narodil 25. ledna 1865 v Osterode ve východním Prusku. Už jako malý chlapec zakusil, co je to nedostatek a strádání, když skromný plat otce úředníka musel zaopatřit početnou rodinu. Po studiích na střední škole ve Frankfurtu nad Mohanem a následném úspěšném ukončení studia medicíny, se začal věnovat homeopatii. Díky svému léčitelskému nadání se brzy stal dobře známým i mimo místo svého působiště - Berlín.

Se zájmem o Schopenhaerovu filosofii a exotické lékařské metody se postupně propracoval k myšlenkovým systémům Východu a nakonec k Buddhovu učení. Od roku 1900, kdy poprvé navštívil Šrí Lanku a kde se dostal do kontaktu s buddhistickými učiteli, se do Indie vrátil ještě několikrát. Výsledkem těchto návštěv pak bylo několik zajímavých prací o buddhismu, jako jsou například do angličtiny přeložený *Buddhism and Science* (1913), německy psaný *Buddhismus als Religion und Moral* (1914), *Buddhismus als Weltanschauung* (1916) či *Buddhismus als Wirklichkeitslehre und Lebensweg* (1928).

Buddhismus se ovšem podle něj nedal propagovat stále jenom literárně. Proto, když se po první světové válce naskytla vhodná příležitost, se stal zakladatelem věhlasného Buddhistického domu v městské části Berlíně-Frohnau, jehož stavba byla dokončena v srpnu roku 1924. Tento dům měl být základnou pro toho, kdo se již nechtěl ztotožňovat se svou zděděnou náboženskou tradicí a materialistickým pohledem na svět a pro toho, kdo našel zázemí v Buddhově nauce. Jedním z těchto lidí byl i Leopold Procházka, český laický buddhista, na kterého Dahlkeho dílo mělo velký vliv.

Z Dahlkeho textů lze vyčíst, že cílem jeho poznávání buddhismu bylo nalézt v tomto učení aspekt, který by vyřešil problémy moderní společnosti a buddhismus se tak stal základem budoucího světového názoru. Dahlke je tedy možno zařadit mezi „hledající“⁴¹ badatele. Stejně jako mnozí autoři i Dahlke srovnával buddhismus s moderními filosofickými názory a poukazoval na jeho kompatibilitu s mentálním vybavením moderního člověka. Dahlke

---

⁴¹ Viz typologie, s. 18.

vycházel z představy, že společnost doby minulé považovala za „světový myšlenkový koncept“⁴² náboženská stanoviska. Moderní (tj. soudobá) společnost považuje za nový „světový myšlenkový koncept“ stanoviska přírodních věd. Tento názor však dostává společnost do morální krize, protože přírodní vědy redukuji člověka na živočicha - bez duše a morálních zásad. Pro uvědomění této situace by si měl každý myslící člověk položit základní filosofické otázky: co jsem, jak se mám chovat, proč zde jsem? Podle Dahlkeho ani zastaralá náboženská víra (jak on náboženskou víru chápe) ani věda člověku nedává a ani nemůže dát na tyto otázky uspokojivou odpověď. Dahlke dochází k závěru, že jedinou praktickou odpovědí na tyto otázky a zároveň jejich řešením je Buddhovo učení.⁴³

Aby Dahlke napomohl lidem dostat se z této společenské krize, snaží se mu Buddhovu nauku přiblížit prostřednictvím své literární činnosti. Přestože Dahlke přírodní vědy kritizuje jako pro lidstvo neuspokojivé myšlenkové koncepty, využívá jejich některých termínů a stanovisek pro přiblížení buddhismu modernímu západnímu čtenáři.⁴⁴ V některých pasážích své práce *Science and Buddhism* přirovnává buddhismus k antické filosofii⁴⁵, což je projevem západního výkladového rámce stejně jako je například i označení pro Buddhovo učení jako: „*the doctrine of Buddha*“⁴⁶. Dahlke se snaží propagovat buddhismus v západním světě jako myšlenkový etický systém nahrazující nevyhovující systémy západní společnosti – vědu a náboženství. Přesto ale on sám zůstává spoután západním výkladovým rámcem, a to jak vědeckým tak i křesťanským.

S německými buddhisty, kteří byli v této době společně s francouzskými a britskými nejaktivnějšími evropskými badateli, často spolupracovali i první čeští buddhisté. Dahlkovy myšlenky se jasně odráží v díle zmiňovaného Leopolda Procházky, Novosadova dobrého přítele, o kterém pojednává následující kapitola.

Paul Dahlke zemřel na počátku roku 1928, vyčerpán těžkou a vleklou nemocí, uprostřed množství nedokončených plánů.

---

⁴² DAHLKE, P. *Buddhism and science*. London: MACMILLAN AND CO., 1913, s 8.

⁴³ Tamtéž, s. 256.

⁴⁴ Tamtéž, s. 157.

⁴⁵ Tamtéž, s. 27.

⁴⁶ Tamtéž, s. 35.

2.1.5 Leopold Procházka

Leopold Procházka, dodnes oceňovaný jako jeden z prvních propagátorů buddhismu u nás, byl dobrým přítelem Martina Novosada. Vždyť to byl právě on, kdo napomohl Novosadovi díky finanční podpoře zrealizovat jeho odjezd na Šrí Lanku.⁴⁷ Je tedy snadno vyvoditelné, že Procházkovu dílo mělo ještě v prvorepublikovém Československu na Novosada zásadní vliv.

Leopold Procházka se narodil 23. listopadu 1879 v Praze jako syn známého chemika Prokopa Procházky. Už od mládí Leopold hodně četl, a to i cizojazyčnou literaturu. Díky svému nadání učit se cizím jazykům se brzy dopracoval k četbě světových filosofických děl v originále a projevil se u něj upřímný zájem o východní myšlenkové systémy. Přes všechna humanitní nadání nakonec Procházka studia dokončil jako strojní inženýr a do oblasti techniky také poté obrátil veškerou svou pozornost.

Po sňatku s Boženou Šafaříkovou se odstěhoval do Plzně, kde kromě toho, že pracoval jako komisař pro zkoušení parních strojů a první zkušební komisař pro řidiče automobilů, započala jeho bohatá podnikatelská činnost. Založil důlní společnost Concordia, stál u kolébky českého rádiového obchodu a průmyslu, zažil neúspěchy v podnikání s velkochovem a dokonce vlastnil i diplomatický pas. Velkou vášní Procházky byly knihy a četba. Vlastnil rozsáhlou odbornou knihovnu českých i cizojazyčných děl, o která se rád dělil s ostatními zájemci a sám nechával většinu děl tisknout na vlastní náklady. S postupujícím věkem se jeho pozornost začala od podnikatelských aktivit obracet zpět k nábožensko-filosofickým otázkám. Studium náboženských textů od Písma Svatého se přes Talmud a Korán dopracoval k Buddhovu učení. Ve svém okolí ovšem moc podpory pro svůj nový zájem nenašel. Začal se stýkat s lidmi podobného názoru a zájmu a spřátelil se i s Martinem Novosadem. Procházka udržoval pravidelnou korespondenci s Paulem Dahlkem a dokonce jej navštěvoval v Budhistickém domě.⁴⁸

Procházka nejen psal knihy, v nichž své čtenáře seznamoval s principy Buddhova učení, ale také o nich veřejně přednášel. Mezi jeho nejznámější laické práce patří například *Buddha a jeho učení* (1926), *Buddhismus světovým názorem, morálkou a náboženstvím* (1928), *Buddha a Kristus* (1933) či *Knihy o skutečnosti podle Buddhova probuzeneckého učení*

⁴⁷ Nānasattūv dopis B. Svobodové z 24. 12.1967 (rodinný archív B. Svobodové)

⁴⁸ TRÁVNÍČEK, Z. *Leopold Procházka. První český buddhista*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 26.

(1939). Již podle názvů těchto prací je zřejmé, že se Procházka stejně jako Dahlke, snažil vyrovnat s problémy soudobé společnosti a přiblížit jí Buddhovo učení, jež může zabránit jejímu postupnému úpadku.⁴⁹ Procházka byl v chápání buddhismu evidentně ovlivněn především dílem Paula Dahlkeho, dokonce prohlašoval mnohé své myšlenky za myšlenky Dahlkovy, kterého považoval za geniálního buddhistického myslitele a spisovatele.⁵⁰ Tak se například jejich názory shodovaly v tom, že buddhismus dokáže odpovědět na otázky, na které nedokáže odpovědět ani víra ani věda. Procházka na tomto místě tvrdil, že pro západní - materialistickou společnost je učení o nesobeckosti a nevlastnění obtížné přijmout.⁵¹ Nerezignoval však na tuto snahu a zdůrazňoval vytvoření holistického myšlenkového přístupu ke světu, ve kterém by našly své místo kromě západní vědy i východní filosoficko-etické nauky. Zkušenost vědy, kterou odlišoval od přímého prožití, má být podle něj doplněna osobní moudrostí pramenící z vlastní zkušenosti.⁵² To je také jeho pojetí buddhismu jakožto individuálního prožití skutečnosti.⁵³

V tomto smyslu Procházka rozlišuje i křesťanství od buddhismu. Pro Buddhovo učení, založeném na osobním prožitku, je typická důvěra jeho následovníka. Křesťanství je prorockým náboženstvím zjevení, pro které je typická víra v toto zjevení. Buddha podle něj není Bohem, který by mohl člověka svým zakročením vysvobodit ze strastí života a zbavit hříchů. Buddha je člověkem, mluvícím k člověku svým učením o zkušenosti.⁵⁴ Procházka zdůrazňuje, že z těchto a dalších důvodů není možné přirovnávat buddhismus ke křesťanství, což byl jev patrný u některých dalších soudobých autorů.⁵⁵

Procházka se snaží západnímu člověku představit Buddhovu nauku. Představuje ji jako přístup ke světu odlišný od vědy i víry. Úspěšně se při její interpretaci vyhýbá křesťanským stereotypním termínům a nevnáší do ní tedy žádné z těchto představ. Přesto je ovšem západní výkladový rámec na některých místech jeho práce zjevný. Některé jeho analýzy Buddhova učení jsou zatíženy termíny moderních přírodních věd a na některých místech dokonce o vztahu moderní vědy a buddhismu říká:

---

⁴⁹ PROCHÁZKA, L. *Buddha a jeho učení: základní kniha buddhismu*. Olomouc: Fontána, 2002, s. 19.

⁵⁰ Tamtéž, s. 49.

⁵¹ Tamtéž, s. 9.

⁵² I v této myšlence navazuje na P. Dahlkeho, viz DAHLKE, P. *Buddhism and science*. 1. vyd. London: MACMILLAN AND CO., 1913, s. 255.

⁵³ PROCHÁZKA, L. *Buddha a jeho učení: základní kniha buddhismu*. Olomouc: Fontána, 2002, s. 19.

⁵⁴ Tamtéž, s. 14.

⁵⁵ Například u Rudolfa Máši, který zdůrazňuje, že buddhismus není náboženstvím, jako je křesťanství, neboť neuznává transcendentní bohy a ani jeho mravní zásady se na ně neodvolávají. Více následující kapitola.

„Buddha jde s moderní vědou až tak daleko, že odmítá něco nesloženého, nepodmíněného, jednotku samu o sobě, duši.“⁵⁶

Neblaze osudným se Procházkovi stal prosinec roku 1942, kdy byl v jedné z plzeňských kaváren při poslechu zakázané zahraniční stanice spolu s ostatními návštěvníky zatčen Gestapem. Krátce byl vězněn v Plzni, Praze a po odsouzení za poslech cizího rozhlasu, přípravu velezrady proti říši a podezření z politické činnosti vězněn v Drážďanech. Zde však v roce 1944 vážně onemocněl a na vysokou kauci byl propuštěn a převezen do nemocnice. Po dlouhém, fyzicky i psychicky vyčerpávajícím pobytu ve vězení, podléhá rakovině a v roce 1944 umírá, podle slov jeho blízkých s hlubokým soucitem a odpuštěním svým věznilům.⁵⁷

Tak odešla osobnost, jež napomohla vytvoření představ o smyslu Buddhova učení Martinu Novosadovi a mnohým dalším.

2.1.6 Rudolf Máša

Rudolf Máša jako člen české sekce Volné myšlenky⁵⁸ byl na počátku 20. století u nás známým antiklerikálním autorem, v jehož středu zájmu stál buddhismus a jeho komparace s křesťanstvím. V jeho práci jsou patrné tendence buddhismus interpretovat v zájmu jeho ideje dosadit na místo filosofického sjednotitele společnosti jinou nauku, než je právě křesťanství. Jeho snahou bylo zdůraznit podobnosti obou tradic, pro které by buddhismus mohl být vhodný jako nástupce křesťanství a zároveň představit ty aspekty, které podle něj vyžaduje moderní společnost a které může nabídnout pouze buddhismus – racionalitu a individualitu.

Máša se narodil 8. dubna 1880 v Kněževsi u Rakovníka. Otec byl pekařem a přes všechny předpoklady ke studiu byl i jeho syn nucen stát se pekařským pomocníkem. Přesto mladý Rudolf dychtil po vzdělání a z učebnic pro gymnázia se věnoval samostudiu. V dospělosti se stal šéfredaktorem Hornických listů, vydávaných v Duchcově, kam přinášel mnohé zajímavé náměty. V redakci ale setrval pouze rok. Pronásledován pro tiskové žaloby a pro účast v antimilitaristickém hnutí, utekl na čas do zahraničí. Po návratu do vlasti pracoval v libkovické Dělnické pekárně a postupně se vypracoval natolik, že ve volném čase

---

⁵⁶ PROCHÁZKA, L. *Buddha a jeho učení: základní kniha buddhismu*. Olomouc: Fontána, 2002, s. 29.

⁵⁷ Tamtéž, s. 33-45.

⁵⁸ Volná myšlenka bylo antiklerikální a ateistické hnutí, které vzniklo jako výraz liberálního myšlení konce 19. století. Jejím programem byla odluka státu od církve. Česká sekce byla založena v roce 1904.

redigoval Lidovou přírodovědnou knihovnu, v jejíchž svazcích uveřejňoval některé svoje překlady populárně vědeckých přednášek G. Kramera. Ve své touze po vědění se zabýval i esperantem, které navrhoval jako mezinárodní jazyk světového anarchistického hnutí. Je možné, že právě skrz esperantistické hnutí se mohl dostat do styku s Martinem Novosadem, to ovšem není podložená informace.

Základem jeho publikační práce bylo studium srovnávací vědy náboženské, kterým se zabýval jako ateista. Nejvýznamnější jsou především tato jeho díla: *Po stopách Starého a Nového zákona* (1920), *O původu a vývoji náboženství* (1921) a *Monotheismus, pantheismus a buddhismus* (1923).

Máša se v duchu pozitivismu a racionalismu snaží obhájit ve své době populární myšlenku, že křesťanství již svou výsadní společensko-kulturní roli dohrálo. S příchodem moderní vědy podle něj již není potřeba náboženských postojů, které vznikaly z neznalosti přírodních jevů, sil a zákonů. Moderní člověk ovšem potřebuje nový etický a mravní řád. Podle Máši je jím právě buddhismus, který nepovažuje za náboženství, protože buddhismus neuznává bohy a jeho mravní zásady se na boha neodvolávají. A nenáboženský mravní člověk je o to hodnotnější, že jedná podle etických hodnot s vědomím, že vše činí pro společnost a ne pro sebe. Z buddhistických textů Máša usoudil, že Buddha vyzdvihoval individualitu a rozum. Spoléhání se na vlastní rozum, samostatnost v jednání a pevnost přesvědčení byly zásadami, které dle Máši vedou k vyšší mravní úrovni. Buddhismus podle něj není vázán na nějaké dogma, jako je křesťanská tradice, a nedostává se tak do rozporu s moderní vědou. Může se tedy stát vhodným adeptem na post univerzálního světového etického řádu.⁵⁹

Rudolf Máša byl tedy jedním z mnoha přívrženců racionalismu, který se snaží Buddhovo učení interpretovat pro potřeby soudobé západní společnosti, nacházející se ve společenské krizi. Jeho práce *Po stopách Starého a Nového zákona* je analýzou a následnou komparací staroindických pověstí s příběhy z Bible. Hledáním podobností některých staroindických legend s příběhy z Bible Máša vyvozuje, že křesťanství není původní náboženství, nýbrž že své mýty přejalo ze starších, většinou právě staroindických mýtů. Mášovým záměrem je naučit čtenáře nahlížet na náboženství z rozumového stanoviska a nastoupit tak cestu pravého poznání, že současná monoteistická náboženství jsou jen úpadkem původní zdravé

---

⁵⁹ MÁŠA, R. *Po stopách Starého a Nového zákona: dokumenty o vývoji křesťanství z kultu a nauk staroindických*. Praha: Volná myšlenka, 1920.

racionalistické nauky.⁶⁰ Touto naukou je podle Máši právě buddhismus. Rudolf Máša se podle použité typologie západních přístupů k buddhismu řadí ke druhé skupině, kterou tvoří badatelé s cílem sociálně-politickým. Máša ve svém díle evidentně argumentuje proti církvi.

Jak již bylo řečeno, jsou Mášovou argumentací nalezené podobnosti mezi křesťanstvím a především buddhismem. Přípodobnění uvádí nespočet, jedním z nich je například Mášovo přípodobnění neposkvrněného početí Buddhovy matky Maji s neposkvrněným početím matky Ježíše Nazaretského Marie.⁶¹ Běžným jevem v jeho práci je i používání četných křesťanských termínů jako synonym pro významově odlišné buddhistické termíny. Pro představu jsou jimi například - „kněz“ (*bhikhu*), „světec“ (*arahat*) či „papež“ (*dalajlama*).⁶² Z religionistické perspektivy lze shledat Mášovy komparace dvou zcela odlišných myšlenkových systémů jako problematické. Máša se řadil pouze k laickým zájemcům o buddhismus a zjevně tomuto učení dostatečně neporozuměl. Podobný problém se ovšem vyskytuje i u leckterých odborníků na buddhismus a jiné orientální nauky.

Rudolf Máša zemřel 19. února 1954 v Praze a dodnes je považován za jednoho z prvních propagátorů buddhismu u nás.⁶³

2.1.7 Vincenc Lesný

Vincenc Lesný byl jedním z nejvýznamnějších českých orientalistů první poloviny 20. století. Díky svému vědeckému zájmu o buddhismus a literární tvorbě se stal uznávanou autoritou na poli orientalistiky a tak není pochyb, že se jeho dílo dostalo do rukou Martinu Novosadovi a stalo se prokazatelně přímou inspirací jeho mladé mysli. Vždyť při návštěvě československých cestovatelů Zikmunda a Hanzelky u mnicha Ňánasatty v Zelenodolské poustevně se Ňánasatta svěruje, že práce Lesného *Buddhismus* (1921) je a bude pro něj neocenitelným průvodcem po celý život.⁶⁴

Vincenc Lesný se narodil 3. dubna 1882 v jihomoravských Komárovicích. Po studiu na gymnáziu v Jindřichově Hradci se nechal zapsat na Filosofickou fakultu Karlovy univerzity v Praze. Studoval indologii a íránistiku a také klasickou filologii. Po absolutoriu

---

⁶⁰ MÁŠA, R. *Po stopách Starého a Nového zákona: dokumenty o vývoji křesťanství z kultu a nauk staroindických*. Praha: Volná myšlenka, 1920, s. 8.

⁶¹ Tamtéž, s. 100.

⁶² Tamtéž, s. 97.

⁶³ Rudolf Máša. *Regionální knihovna Teplice* [online]. 2013 [cit. 24.2.2013]. Dostupné z: [http://www.knihovna-teplice.cz/index.php?sname=osobnosti&stranka\[\]=30&letter=M&person=484](http://www.knihovna-teplice.cz/index.php?sname=osobnosti&stranka[]=30&letter=M&person=484)

⁶⁴ ZIKMUND, M. a HANZELKA, J. *Cejlon: ráj bez andělů*. Praha: Svoboda, 199, s. 320.

si obstarával živobytí výukou latiny na střední škole, zpočátku v Mladé Boleslavi, později na Smíchovském gymnáziu. V té době také vykonal dva studijní pobyty, v Oxfordu a v Bonnu. Měl veliké jazykové nadání, studoval tři staré orientální jazyky, sanskrť, starou perštinu a tři moderní indické jazyky, hindijštinu, bengálštinu a maráthijštinu. Mimoto mluvil dokonale německy a anglicky. Buddhova filosofie Lesného okouzila. Dle výpovědi jeho syna⁶⁵ často vyprávěl o Buddhovi a jeho myšlenkách a sám o sobě tvrdil, že je pouze matrikový katolík, tudíž není vyloučeno, že uvnitř své duše se cítil být buddhistou. Lesný byl velmi oblíben i v Indii. V kontaktu byl s takovými osobnostmi tehdejší Indie, jako byli například Rabindranáth Thákur⁶⁶ nebo Džaváharlál Néhrú⁶⁷.

Již zmíněná Lesného práce *Buddhismus* je v souvislosti s dobovými vědeckými výzkumy faktograficky přesná a vyčerpávající. Systematicky čtenáře provádí Buddhovou naukou i jejím vývojem až po její různé podoby v soudobém světě. Pro západního člověka je to práce srozumitelná. Určitý podíl na tom může mít fakt, že Lesný interpretuje buddhismus ruku v ruce s možnostmi západního porozumění. Na jedné straně je to tendenční redukcionismus přírodních věd, kdy píše o nibbáně jako o: „porušení Buddhova nervového systému“⁶⁸ a na druhé straně je to hojně používaná křesťanská terminologie, díky které je Buddhova nauka snadno aplikovatelná na rámec náboženských představ západního člověka. Vyzdvihnout je třeba Lesného připodobňování pokušení Buddhova při meditaci Márem pokušitelem, zosobňujícím smrt, k pokušení Ježíše ďáblem při modlitbě⁶⁹, či evangelia Matoušova (Mt. 5/22) s oblíbenou částí pálijského kánonu *Dhammapadam*⁷⁰ v myšlence potlačení hněvu dobrou myslí. Dále je třeba zdůraznit Lesného hledání podobností mezi máhájánou a křesťanstvím, které spatřuje v lásce k bližnímu svému⁷¹, či mezi křesťanstvím a čínským buddhismem, který podle Lesného stejně jako křesťanství upírá veškerou lásku na Ježíše Krista, nikoliv na Boha otce, obrací zrak s láskou k Buddhovu vtělení v Amithábovi⁷².

---

⁶⁵ Prof. MUDr. Ivan Lesný, DrSc. (1914) pracoval jako dětský neurolog v Praze – Motole. K přepracovanému vydání otcova díla *Buddhismus* napsal doslov. Viz LESNÝ, I. „Doslov“ in LESNÝ, V. *Buddhismus*. 1. vyd. Praha: Samcovo knihkupectví, 1948, s. 449.

⁶⁶ Rabindranáth Thákur (1861-1941) byl nositelem Nobelovy ceny za literaturu z roku 1913 a významným propagátorem nezávislosti Indie.

⁶⁷ Džaváharlál Néhrú (1889-1964) byl prvním ministerským předsedou Indie.

⁶⁸ LESNÝ, V. *Buddhismus*. Praha: Samcovo knihkupectví, 1948, s. 35.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž, s. 173.

⁷¹ LESNÝ, V. *Buddhismus*. Praha: Samcovo knihkupectví, 1948, s. 260.

⁷² Tamtéž, s. 321.

Nevhodná připodobňování a nepřesně použité výrazy, které vystihují zcela odlišný ideový koncept, než je ten buddhistický, jsou v Lesného díle velice časté. Pro představu je možné zmínit alespoň některé z nich. Například označení pro čtyři vznešené pravdy jako „vyznání víry“⁷³. Koncept vyznání víry je pro svou dogmaticčnost čistě křesťanský a nelze ho aplikovat na Buddhův návod pro správný život. Pro ukázkou je to dále například použití termínu „církevní otcové“⁷⁴ pro rané buddhistické učitele. V souvislosti s Buddhovou naukou nelze hovořit o církvi, se sobě vlastní institucionalizovanou podobou. Pro uzavření této ukázky se nabízí ještě jeden nemístný termín „apoštolové buddhismu“⁷⁵. Apoštolové jsou učedníci Ježíše Krista, proto ani tento termín nelze dávat do souvislosti s buddhistickou naukou.

Lesného přístup k buddhismu má sociálně-politický aspekt. Lesný viděl v Buddhovi reformátora, který měl za cíl stejně jako Hus či Chelčický, mravní obrodu člověka.⁷⁶ Podle Lesného tkví tedy nepopíratelně důležitý význam buddhistické nauky pro soudobou západní společnost v podobě etických ideálů a mravní čistoty. Tato myšlenka ovšem není v době krize západní společnosti nikterak výjimečná.⁷⁷

Je zřejmé, že Martin Novosad byl dílem Vincence Lesného ovlivněn především ve svém mladém věku a to právě zmíněnou prací *Buddhismus* (1921). Toto útlé pojednání o historii a nauce buddhismu bylo vůbec prvním počinem tohoto druhu u nás. Stalo se tak ve své době téměř nezbytnou četbou pro všechny zájemce o studium Buddhovy nauky v českých zemích a Martin Novosad samozřejmě nebyl výjimkou.

Vincenc Lesný zemřel 9. dubna 1953.

Představení čtyř základních přístupů západních badatelů k buddhismu a některých konkrétních osobností, jež se dotkly mladé mysli Martina Novosada, dává ucelenou představu o východiscích, se kterými Novosad přišel poznávat théravádu na Šrí Lanku a se kterými se musel po nějakou dobu vyrovnávat, než dospěl ke svému vlastnímu pochopení a vytvoření svých vlastních názorů na její západní pochopení a interpretace.

---

⁷³ LESNÝ, V. *Buddhismus*. Praha: Samcovo knihkupectví, 1948, s. 41.

⁷⁴ Tamtéž, s. 239.

⁷⁵ Tamtéž, s. 376.

⁷⁶ Tamtéž, s. 66.

⁷⁷ Viz kapitola 2.

2.2 Vliv kultury a konkrétních osobností po odjezdu na Šrí Lanku

Ze všech asijských buddhistických zemí to byla právě Šrí Lanka, kterou si Martin Novosad vybral za své útočiště. Právě zde se totiž od konce 19. století začala utvářet komunita buddhistických mnichů, jenž přišli ze Západu. Právě zde, v ráji theravádového buddhismu, se byli tito lidé schopni odpoutat od svých kulturních východisek a naprosto se tak ztotožnit s myšlenkami a praktikami, jimž učil sám Buddha před více než dvěma tisíciletími.⁷⁸

Od chvíle, kdy se Martin Novosad dostal na Šrí Lanku a stal se mnichem Nánasattou, se jeho poznání théravády začalo měnit. Stejně jako ostatní mniši, kteří na Šrí Lanku přišli ze Západu ještě jako laici, se i Nánasatta po krátké době zde strávené, naprosto ztotožnil s místní kulturou, jejímž základem byl právě theravádový buddhismus. Určité svědectví o tom podává Nánasattův dopis jeho příteli L. Procházkovi, ve kterém se svěřuje:

„Já jsem na polovic zapomněl československy. Přemýšlím stát se občanem Britské Říše nebo Cejlonského státu.“⁷⁹

Vlivem této kultury a některých svých duchovních učitelů si Nánasatta začíná uvědomovat problém nepřesného pochopení buddhistické nauky západními badateli a tudíž její následné a mnohdy záměrné desinterpretace. Pro pochopení významu této Nánasattovy reflexe, která ani v kulturním prostředí théravádového buddhismu u žádného z dosavadních západních mnichů není v takové míře zaznamenána, je nutné představit si vývoj západního mnišství na Šrí Lance až do příchodu Martina Novosada a především život, myšlenky a dílo jeho duchovního učitele Nánatilóky.

2.2.1 Formování západního buddhistického mnišství na Šrí Lance

25. května 1880 se před chrámem v Gálle, v jednom cejlonském městě, odehrál zcela ojedinělý obřad. Zřejmě vůbec poprvé od vzniku buddhismu přijali dva lidé ze Západu

---

⁷⁸ Důvodem pro toto tvrzení může být fakt, že v prostudovaném díle mnichů působících na Východě nebylo nalezeno západních stereotypů.

⁷⁹ Nánasattův dopis L. Procházkovi z 27. 12.1945 (rodinný archiv B. Svobodové)

„útočiště“⁸⁰ u Buddy, v dhammě a sangze a vyslovili pěti slibů laických následovníků. Byla jimi již zmíněná dvojice Helena Blavatská a Henry Olcott. Svou oficiální konverzí k buddhismu chtěli tito zakladatelé *Theosophical Society* vyslat cejlonským komunitám, k nimž se lidé ze Západu obvykle chovali s pohrdáním, protože byli přesvědčeni o naprosté převaze křesťanství nad buddhismem, jasný signál a příspěvek tak k rozvoji této společnosti na ostrově. Plukovník Olcott se ještě víc než Helena Blavatská, která se zajímala spíše o pronikání hnutí do Evropy a do Spojených států, zcela oddal „obnově“ asijského buddhismu skrze *Theosophical Society*.⁸¹ Přestože se v této souvislosti ještě nedá hovořit o vývoji samotného západního buddhistického mnišství, dala mu tato událost přinejmenším jistý impuls.

Za prvního „bílého“ muže, který se stal buddhistickým mnichem je často mylně považován Charles Henry Allan Bennet (1872-1923). Ten byl ordinován v roce 1901 v Barmě jako Ánanda Méttéjja. Ve skutečnosti jím byl však Skot H. Gordon Douglas (1870-1905), ordinován v roce 1899 jako mnich Ašóka Sasanajóti. Jeho životní osudy však bohužel nejsou příliš známy.⁸²

Na Šrí Lanku se pod vlivem přednášek organizovaných *Theosophical Society* rozhodl odejít a stát se buddhistickým mnichem německý houslový virtuos Anton Walter Florus Gueth (1878-1957), v roce 1904 v Barmě ordinován jako Ňánatilóka⁸³. Jím založená Ostrovní poustevna (*Island Hermitage*) poblíž vesnice Dodanduwa se stala centrem západních buddhistů na Šrí Lance a Ňánatilóka jejich vůdčí postavou. V Barmě a na Šrí Lance ordinoval několik mnichů. Mezi nimi byl například další Němec Ňánapónika (1901-1994), původním jménem Siegmund Feniger, narozen ve Slezsku. Nižší ordinaci získal v roce 1936. Stal se jedním z neaktivnějších mnichů při šíření théravády v Evropě. Jeho významným počinem bylo založení *Buddhist Publication Society* v roce 1958, která se stala vydavatelem anglicky psaných knih a brožur o Buddhově učení, čímž se zásadně podílela a stále ještě podílí na popularizaci buddhismu na Západě. Mezi další evropské mnichy, kterým se Ňánatilóka stal učitelem, patřily například Ňánamóli, Ňánadhara, Ňánasisi a konečně Ňánasatta. Jako Ňánasattův osobní učitel to byla právě jeho filosofie, která Ňánasattu na jeho cestě Buddhovým učením ovlivňovala nejvíce, jak bude ukázáno v další části práce.

---

⁸⁰ Oficiální vstupní obřad, jímž se přijímá do buddhistického společenství.

⁸¹ LENOIR, F. *Setkávání buddhismu se Západem*. Praha: Volvox Globator, 2002, s. 159.

⁸² LUŽNÝ, D. „Stručné dějiny buddhismu na Západě“, in CONZE, E. *Stručné dějiny buddhismu*. Brno: Jota, 1997, s. 161.

⁸³ Viz kapitola 3.3.

2.2.2 Nánatilóka

Nánatilóka byl druhým Evropanem, který byl ordinován buddhistickým mnichem a jednou z vůdčích osobností postupně se vytvářející komunity západních mnichů na Šrí Lance. Byl Nánasattovým osobním učitelem, tudíž i významnou osobností jeho myšlenkového dozrávání. Jeho bohatá autorská činnost je pro tuto práci důležitá. Díky ní je možné srovnání výkladu Buddhovy nauky učenici na Západě s výkladem učenců působících na Východě a je také důkazem zjevné podobnosti s prací Nánasatty.

Nánatilóka se narodil v roce 1878 vlastním jménem jako Anton Walter Florus Gueth ve městě Wiesbaden, v Německu. Jako mladý byl velmi úspěšným houslovým virtuózem a skladatelem, ale vzdal se své slibné hudební kariéry a odcestoval do Barmy. Zde byl v roce 1904 ordinován buddhistickým mnichem. O sedm let později, v roce 1911, založil na Šrí Lance Ostrovní poustevnu, která se brzy stala centrem stále rostoucí skupiny následovníků Buddhovy nauky, příchozích ze Západu.

Jako Němec na britském koloniálním území si ovšem během obou světových válek prošel mnohými těžkostmi. Byl zatčen a internován v britském táboře, kde byl nucen žít v nelidských podmínkách a dokonce byl nakažen neštovicemi a malárií. I přes tyto těžké chvíle, od uvěznění v táborech v Austrálii a Indii, po vyučování na univerzitě v Japonsku, nikdy nepolevil ve svém závazku mnišského poslání a vytrval ve své učené práci, často s minimálními zdroji k dispozici. O nepřítomnosti Nánatilóky na Šrí Lance v průběhu druhé světové války se zmiňuje i Nánasatta, který ji společně s ostatními mnichy nesl těžce a zároveň pevně věřil v jeho brzký návrat.⁸⁴

Mezi Nánatilókova nejzásadnější díla patří *Das Wort des Buddha*⁸⁵(1906) či *Buddhist Dictionary: Manual of Buddhist Terms and Doctrines*⁸⁶(1952), které také jako jediné dvě jeho práce byly přeloženy do češtiny. Obě díla patří ještě i v současnosti mezi základní knihy o buddhismu pro začátečníky ale i pokročilé.

Slovo Buddhovo je vůbec prvním, v evropském jazyce sepsaným systematickým pojednáním Buddhova učení, které užívá vlastní Buddhova slova. Dílo je velice ceněným pomocníkem

---

⁸⁴ Nánasattův dopis L. Procházkovi z 27. 12.1945 (rodinný archiv B. Svobodová)

⁸⁵ Z německého originálu přeložil FRÝBA, M. *Slovo Buddhovo*, Praha: Stratos, 1993.

⁸⁶ Z anglického originálu přeložil HONZÍK, J. *Buddhistický slovník: příručka buddhistických pojmů a nauky*. Praha: DharmaGaia, 2009.

při studiu buddhistické nauky již několik desetiletí a je prvním spolehlivým slovníkem základních buddhistických pojmů a dodnes také jedním z nejpoužívanějších. Nepochybně se toto dílo dostalo do rukou i Martinu Novosadovi a to pravděpodobně už v době, kdy byl pouhým laickým zájemcem o buddhismus ještě v prvorepublikovém Československu. Koncepce tohoto díla Ānātilōky se stala výchozí koncepcí a zdrojem mnohých informací Ānāsattovi při zpracovávání jeho vlastního díla *Základy buddhismu*. V obou případech se jedná o stručný přehled Buddhova učení pro začátečníky, je ale nutné zmínit některé rozdíly obou prací.

Jak bylo zmíněno výše, účelem *Slova Buddhova* je podat co nejstručnější přehled všech hlavních témat Buddhova učení. Zkrácené texty z části pálijské sbírky *Suttapitaky* jsou systematizovány tak, že nabízí spolehlivé vedení celou učební soustavou buddhismu. Podobné cíle si klade i významná práce Ānāsatty *Základy buddhismu*. V čem se ovšem odlišuje dílo Ānāsattovo, je obohacení těchto základních tezí théravády o kapitoly, které se snaží théravádu přiblížit západnímu člověku.⁸⁷ Ānāsatta se ve své práci dále věnuje i buddhistické meditaci, která se mu zdá být pro západního člověka zajímavá a prozatím ještě málo přiblížená.⁸⁸ Na těchto příkladech jsou patrné Ānāsattovy snahy o pochopení a přijetí dhammy západní společnosti, které měl jistě i Ānātilōka, ale nejsou tak zřejmé.

Je třeba zdůraznit fakt, že v žádné části Ānātilōkovy práce není použito termínu, který by v sobě nesl návaznost na rozdílný myšlenkový systém. Jeho terminologie se úspěšně vyhýbá jak křesťanské slovní výbavě, tak i té moderní, vědecké. Evidentní je i Ānātilōkovo naprosté porozumění dhammě, při jejíž interpretaci vychází pouze z pálijského kánonu a neměnění ji podle potřeby soudobé západní společnosti. Je faktem, že takový výklad dhammy (přesný a stručný) bez jakýchkoliv jiných snah byl pravděpodobně jeho záměrem. Ovšem nevědomé působení kulturních predispozic, které jsou mnohdy příčinou zkreslování tématu, není u Ānātilōky zaznamenané.

Zcela jasným důkazem, že myšlenkový vývoj Martina Novosada byl v kontextu s pochybností o správnosti západní interpretace buddhistických textů ovlivněn především vedením jeho buddhistického učitele Ānātilōky, je právě osobní předmluva k této práci, kde Ānātilōka doslovně sděluje, že:

---

⁸⁷ Viz ĀNĀSATTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992, s. 121-137.

⁸⁸ Viz ĀNĀSATTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992, s. 177-193.

„Při překladu termínů do angličtiny jsem se často musel výrazně lišit od interpretace západních učenců a zavádět nová slova. Velké množství dřívějších překladů musí být považováno částečně za zcela nesprávné, částečně za zavádějící nebo minimálně nejasné.“⁸⁹

Problematickou záležitostí při studiu tohoto díla je fakt, že nebylo prostudováno v originále a tudíž není možné s určitostí tvrdit, zda se v něm opravdu nenacházejí termíny vycházející ze západního výkladového rámce (tedy křesťanská nebo moderní vědecká terminologie). Soudě dle překladu ovšem nikoliv.

Ňánatilóka zemřel v roce 1957 v Colombu, na Šrí Lance, kde byl poctěn státním pohřbem.⁹⁰

---

⁸⁹ ŇÁNATILÓKA. *Buddhistický slovník*, s. 5.

⁹⁰ ŇÁNASUTA, HECKER, H. *The life of Nyanatiloka Thera. The Biography of a Western Buddhist Pioneer*. Kandy: Buddhist Publication Society, 2008, s. 1-3.

3 Ānāsattova reakce na západní interpretace buddhismu

Jak bylo naznačeno v předchozích kapitolách, je zřejmé, že se po Ānāsattově odchodu z Evropy na Šrí Lanku jeho poznávání théravády vyvíjí zcela jiným směrem a dochází u něj k formování určitých názorů na západní poznávání celého buddhismu. Bylo to především ztotožnění se s kulturou Východu a duchovní výuky moudrého Ānātilóky, jenž dali tomuto procesu impuls a směr. Je zřejmé, že tento proces trval poměrně dlouhou dobu. Jeho první doložené systematické reakce na západní přístupy k bádání o buddhismu jsou datovány až po prvním desetiletí stráveném na Šrí Lance. Jsou jimi příspěvky do časopisu *Nový Orient* (1948-1950). Během dalšího desetiletí byla na Šrí Lance postupně vydávána Ānāsattova pojednání o problematice interpretaci dhammy a o nutnosti přiblížit ji západnímu člověku ve svém autentickém znění. Samozřejmě v anglickém jazyce tak, aby byla přístupná nejširší veřejnosti. Tak vznikly například útlé brožurky *The heart of buddhism*⁹¹ a *What buddhism means to mankind* (1957). Tato dvě pojednání byla po dalším Ānāsattově myšlenkovém vývoji, trvajícím téměř dalších deset let zakomponována do jeho nejvýznamnějšího díla *Basic Tenets of Buddhism* (1967).

Následující podkapitoly jsou věnovány Ānāsattovým konkrétním reakcím na západní přístupy k buddhismu. Dotýkají se práce Vincence Lesného, který reprezentuje jeden ze zásadních problémů západní interpretace buddhismu, jak jej vidí Ānāsatta. Jsou ovšem i jeho obecnou reflexí - pro ucelený přehled jeho názorů na toto téma.

3.1 Polemika o překladu *Dhammapadam*⁹²

Překlad buddhistické sbírky *Dhammapadam* z pálijského jazyka do češtiny, byl významným počinem profesora Lesného. *Dhammapadam* - text, který je podle tradice součástí *Suttapitaky*, je dílem mezi buddhisty (zejména théravádové tradice) velice oblíbeným a ceněným pro svou formu i obsah a došlo mnohým překladům do různých světových jazyků. Český čtenář se svého překladu dočkal v roce 1947 a ctihodný Ānāsatta, jakožto znalec Buddhova učení i pálijského jazyka, na něj reagoval o rok později. Jeho odbornému hodnocení byl věnován

---

⁹¹ U této práce nebyl dohledán rok vydání. Soudě dle myšlenek v některých statích je pravděpodobné, že vzniklo na počátku 50. let 20. století.

⁹²*Dhammapadam: buddhistická sbírka průpovědí správného života*. Praha: Symposion, 1947, 95 s.

celý článek v periodiku *Nový Orient* ⁹³. Díky tomuto počínu lze přesně vysledovat Ňanasattovy myšlenkové pochody a především jeho názory, jak se zformovaly již po několikaletém působení na Šrí Lance. Tento příspěvek do *Nového Orientu* je pro tuto práci tedy výchozím textem, na který se lze odkazovat při komparaci Novosadova výkladového a myšlenkového rámce s názory badatelů, majících na něho největší vliv. Z tohoto důvodu je tomuto dílu a následovně Ňanasattově reakci věnována celá podkapitola.

Vzhledem k dlouholeté vědecké praxi Lesného, Ňanasatta překlad hodnotí vcelku jako zdařilý. Ovšem připouští také, že při eventuálním dalším českém vydání knihy, by bylo vhodné přihlédnout k některým jeho opravám nepřesného překladu a interpretací vybraných pasáží. Hned v úvodu se s Lesným rozchází v názoru na úplnost výpovědi nápisů krále Ašóky⁹⁴. Ty se nezmiňují o nirváně a jiných záležitostech, z čehož Lesný usuzuje, že není jisté, zda jim vůbec Buddha sám učil a tudíž není možné s jistotou konstatovat, co vlastně bylo obsahem Buddhova učení. Podle Ňanasatty tento názor vypovídá o úrovni buddhologie v jednotlivých západních zemích, protože na buddhistickém Východě panuje konsensus, že Ašókovy učení nevypovídá o opravdové hodnotě Buddhova učení a že:

*„Buddhismus není pouze návodem na správný život, ale je Stezkou Probuzení, kterou nelze vyčíst ze skalních nápisů a kterou nelehko najde každý člověk.“*⁹⁵

V této neshodě obou učenců lze rozpoznat rozdílné preference vůči dvěma nejvíce zastoupeným směrům buddhismu. Podle Lesného lze z Ašókových nápisů vyčíst, že důležitou roli hrají především laici a fakt, že nehovoří o osobním dosažení nibbány. Tato myšlenka se po rozkolu mnišské obce na sněmu ve Vésáli⁹⁶ stává důležitou zásadou nově vzniklého společenství mahásamghiků, ze kterého později vznikla mahájána⁹⁷. Lesný tento směr označuje jako učení tzv. severního směru a je podle něj pravou naukou, jak ji podal a skutečně zamýšlel sám Buddha. Jak již bylo zmíněno, Ňanasatta se tvrzení o absolutní výpovědi Ašókových nápisů vymezuje a tvrdí, že pouze théraváda⁹⁸ je věrně zachované učení

⁹³ ČERNÝ, J. Cejlonský mnich o českém překladu Dhammapadam. *Nový Orient*, 4(8), s. 202-204.

⁹⁴ Ašóka byl indický vládce (asi 274-236 př. n. l.) z rodu Maurjovců, který proslul zejména svým příklonem k buddhismu, jehož principy uplatňoval i v systému vlády, a výstavbou četných stúp po celé jeho říši. In: CONZE, E. *Stručné dějiny buddhismu*. Brno: Jota, 1997, s. 177.

⁹⁵ ČERNÝ, J. Cejlonský mnich o českém překladu Dhammapadam. *Nový Orient*, 4(8), s. 202.

⁹⁶ Místo druhého buddhistického sněmu, který se konal asi v r. 380 př. n. l. In: LESNÝ, V. *Buddhismus*. Praha: Samcovo knihkupectví, 1948. s. 23.

⁹⁷ Mahájána je buddhistický směr, který určitým způsobem rozvíjí staré filosofické myšlenky (théravádu) a jehož hlavním ideálem je soucit s ostatními trpícími bytostmi.

⁹⁸ Théraváda (učení starších) je buddhistický směr, který lze pokládat za původní Buddhovo učení, které cti Buddhu jako učitele a v protikladu k mahájáně vyhrazuje vstup do nirvány pouze mnichům. In: VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, 2004, s. 365.

Buddhovo. Král Ašóka, jakožto laik, podle něj neměl dost schopností na to, aby přemýšlel o všech hlubokých pravdách, došel tak opravdovému smyslu Buddhova učení a dále je tak hlásal. Tudíž je to právě théraváda, která má pravou výpovědní hodnotu o učení Buddhova.⁹⁹

Co ovšem Novosad Lesnému především vytýká je používání křesťanské terminologie, která je na mnoha místech zcela nevhodná. Křesťanské pojmy jsou představami cizími a neodpovídajícími buddhistické tradici a smýšlení. To se odráží například při použití termínu „duše“ namísto vhodnějšího termínu „vědomí“¹⁰⁰. Pojetí trvalé, neměnné substance označované jako „duše“ je ryze křesťanská záležitost a buddhistická nauka se jí vymezuje se svou představou o „*an-átman*“, tedy „ne-já“, formaci, která se stále proměňuje. Podle Nánasatty tvoří tato představa samotný základ buddhistického učení a bez jejího plného pochopení pozbývá významu jeho další studium. Proto použití termínu „duše“ je vlastním nepochopením smyslu celého Buddhova učení. V souvislosti s tímto nepochopením vyvstává i problém s nepřesným překladem pálijského „*amata*“ jako „nesmrtelnost v nebi“¹⁰¹. Představa o nesmrtelnosti v nebi je podmíněna představou o „duši“, která jak již bylo řečeno, je v kontextu s představami buddhistické tradice zcela nemístná. Nánasatta zde proto navrhuje použít vhodnější překlad „vyvanutí“, nebo přímo termín „*nibbána*“.¹⁰²

Podobné nepřesnosti jsou zjevné v překladu více pálijských termínů. Například „*namó tassa*“, spojení přeložené jako „buď veleben“¹⁰³ je nevhodné, neboť souvisí s velebením světců, jež je typické pro západní tradici, ale v tradici východní nemístné. Nánasatta zde navrhuje vhodnější spojení „úcta tomu Blaženému“¹⁰⁴. Biblický překlad pálijského „*sekho*“ jako „učedník“¹⁰⁵ je opět zavádějící a vyvolává mylné představy spojené s postavou Ježíše Krista a jeho dvanácti učedníků. Na tomto místě by bylo proto vhodnější použít například slovo „stoupenec“¹⁰⁶. Dalším významově důležitým postřehem Nánasatty je Lesného nepřesné pochopení výrazu „*dukkha*“, který překládá jako „bolest“¹⁰⁷. Tento překlad ovšem nevystihuje pravý smysl výrazu „*dukkha*“. Nejen bolest a žal, ale i radost je svou povahou pomíjivá a tudíž plná strasti a utrpení. Proto je přesnějším překladem právě

⁹⁹ ČERNÝ, J. Cejlonský mnich o českém překladu Dhammapadam. *Nový Orient*, 4(8), s. 202-204.

¹⁰⁰ *Dhammapadam: buddhistická sbírka průpovědí správného života*. Praha: Symposion 1947, s. 24.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 21.

¹⁰² ČERNÝ, J. Cejlonský mnich o českém překladu Dhammapadam. *Nový Orient*, 4(8), s. 202.

¹⁰³ *Dhammapadam: buddhistická sbírka průpovědí správného života*. Praha: Symposion 1947, s. 15.

¹⁰⁴ ČERNÝ, J. Cejlonský mnich o českém překladu Dhammapadam. *Nový Orient*, 4(8), s. 202.

¹⁰⁵ *Dhammapadam: buddhistická sbírka průpovědí správného života*. Praha: Symposion 1947, s. 25

¹⁰⁶ ČERNÝ, J. Cejlonský mnich o českém překladu Dhammapadam. *Nový Orient*, 4(8), s. 203.

¹⁰⁷ *Dhammapadam: buddhistická sbírka průpovědí správného života*. Praha: Symposion 1947, s. 52

české slovo „strast“¹⁰⁸. Ctihodný Ānāsatta je kritický k celému překladu sloky „Potěšení“¹⁰⁹, ve které se vyskytuje mnoho pojmů, které jsou ve smyslu buddhistické nauky nepřesné a nevyhovující. Jsou jimi například slova „zbožnost“, „nábožnost“, „náboženství“, „kajícný“ apod. Dle Ānāsatty jsou to slova vycházející z představy transcendentního Boha, která je typická pro křesťanství, ovšem nikoliv pro buddhistické učení. Při překladu je tedy třeba hledat výrazy, které by smysl originálu vystihly věrněji. Namísto „zbožnosti“ například použít spojení „pravé snažení“.¹¹⁰

Z příkladů výše uvedených je tedy patrné, že Ānāsatta Lesnému na překladu *Dhammapadam* vytýká především aplikaci křesťanské terminologie, která je ovšem v kontextu s Učením Probuzeného zavádějící a nemůže vyjádřit pravý smysl Buddhova sdělení. Ānāsatta v závěru svých úvah sám praví:

„Je proto třeba vyhýbat se biblickým pojmům v překladech pokud je to možné, nedat se svěsti výchovou, prostředím atd., a raději použít moderních výrazů, jež nemají náboženského zaměření. Což nedostačí plně pojmy Vznesený, Vítaný, Osvícený, Dokonalý, žák, učitel, stoupenec, úsilí, snažení, vycvičený, nesmrtelnost apod.“¹¹¹

Výše použitý citát dokazuje mimo jiné i fakt, že Ānāsatta vnímá důsledky výchovy a prostředí jako překážku, při výkladu a plnému porozumění jiné tradici. A tudíž to je podle něj právě západní kulturní tradice, jež vytváří Lesného výkladový rámec, kterým nelze pojmout Buddhovo učení. Otázkou zůstává, zda profesor Lesný také reflektuje nepatřičné používání křesťanských termínů a přesto je používá, pro přiblížení tématu západnímu člověku, či opravdu není schopen vymanit se ze svého výkladového rámce a plně tak nahlédnout učení Buddhovo. V některých částech své práce se totiž vymyká již zmíněným kritizovaným stereotypům, což může být poněkud matoucí. V jedné pasáži dokonce tvrdí, že interpretace buddhistické nauky byla v minulosti přizpůsobována konkrétnímu dobovému společensko-vědnímu chápání¹¹². Určitou podobnost v tomto ohledu lze nalézt v Ānāsattově snaze přiblížit buddhistickou nauku západnímu člověku své doby. Nástrojem se mu tak stává používání terminologie moderní vědy a připodobňování některých jejích principů k buddhistickým myšlenkám. Ovšem v takové Ānāsattově práci je evidentní, že tak činí zcela úmyslně, což v práci Vincence Lesného není zřejmé.

¹⁰⁸ ČERNÝ, J. Cejlonský mnich o českém překladu *Dhammapadam*. *Nový Orient*, 4(8), s. 203.

¹⁰⁹ *Dhammapadam: buddhistická sbírka průpovědí správného života*. Praha: Symposion 1947, s. 56.

¹¹⁰ ČERNÝ, J.: Cejlonský mnich o českém překladu *Dhammapadam*. *Nový Orient*, 4(8), s. 204.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² LESNÝ, V. *Buddhismus*. Praha: Samcovo knihkupectví, 1948. s. 89.

Výše uvedená reakce Ānāsatta na Lesného překlad *Dhammapadam* je výchozím textem pro poznání Ānāsattova chápání západní interpretace po několika letech již strávených na Šrí Lance.

3.2 Pojednání o nových směrech v buddhismu¹¹³

V roce 1948 věnoval Ānāsatta celý článek směrům (přístupům) ve výkladu Buddhova učení na Šrí Lance, který poslal do Prahy redakci periodika *Nový Orient*. Byl to jeho historicky první text, kterým se představil československému čtenáři.

Již zkraje textu Ānāsatta seznamuje čtenáře se svým pochopením dhammy, jež je podle něj neměnná, neboť je výsledkem osvícení a zkušenosti. Ovšem opačně pohlíží na její interpretace. Výklad učení se podle něj často přizpůsobuje okolnostem. Na tomto místě uvádí příklad, že směr mahájána vznikl ze snahy buddhistických učenců o vytvoření učení srozumitelného a přijatelného národům, jež byly zvyklé jiným představám a názorům na svět. Toto vysvětlení se stává argumentem pro obhájení buddhistického směru théravády, jakožto učení prvotních stoupenců a žáků Buddhy, tedy „autentické dhammy“. Zároveň zdůrazňuje, že označení hínajánam¹¹⁴ je pro toto učení prvotních stoupenců a žáků Buddhy, které často používají autoři směru máhajána, nepřijatelné.

Ānāsatta rozlišuje tři základní přístupy (směry) k výkladu dhammy na Šrí Lance. Všechny tři se z jeho pohledu odvíjí od působení západní kultury, přičemž první dva jsou přímým důsledkem setkání západní moderní vědy s východní kulturou. První sám nazývá jako „přírodovědecko-naturalistický“¹¹⁵, druhý je přístup „srovnávací“¹¹⁶ a třetí „politicko-revoluční“¹¹⁷.

Směr „přírodovědecko-naturalistický“ vznikl pod vlivem studia moderních přírodních věd, kdy evropští stoupenci a žáci buddhismu začali užívat vědeckých pojmů při svém výkladu dhammy. Poukaz na to, že učení Buddhovo, přestože přes dvě tisíciletí staré, se shoduje s výsledky moderní vědy, se jim stal argumentem pro získání nových stoupenců. Ānāsatta uvádí termíny jako je „hmota“ a „energie“, či „evoluce“, které se uměle dostaly do výkladu

---

¹¹³ ĀNĀSATTA. Nové směry v buddhismu na Ceyloně. *Nový Orient* 1948/1949, č. 6, s. 125-126.

¹¹⁴ Hínajánam je označení pejorativního charakteru pro théravádu.

¹¹⁵ ĀNĀSATTA. Nové směry v buddhismu na Ceyloně. *Nový Orient* 1948/1949, č. 6, s. 125.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

dhammy a ta tak: „*na sebe bere roucho západní*“¹¹⁸. Tento směr je podle něj na Šrí Lance populární mezi anglicky vzdělanými vrstvami. Současně podle Ňánasatty dochází k reakci z řad křesťanů a křesťanských misionářů, kteří této interpretaci využívají na obranu vlastní tradice, která se zdá být popularitou buddhismu ohrožena. Z křesťanské perspektivy je buddhismus naturalismem, ateismem a materialismem, kterému schází nadpřirozené zjevení a víra na to, aby se mohl nazývat náboženstvím a byl tak jeho vhodným nástupcem na post svrchovaného západního názoru. V obou případech ovšem dochází k ideologickým desinterpretacím původního Buddhova učení. Směr „přírodovědecko-naturalistický“ podle Ňánasatty:

*„Může škodit věci, když se snaží dosáhnout definicí, co by bylo lépe nechat osobnímu dosažení jógem.“*¹¹⁹

Směr „srovnávací“ je dle Ňánasatty hojně zastoupen v řadách laických učenců a určité vrstvy mnichů. Vznikl v důsledku přítomnosti evropských mnichů a buddhologů na Východě. Ta přiměla domácí mnichy ke studiu anglického jazyka a následnému studiu buď na univerzitě v Colombu¹²⁰, či na rozličných univerzitách Západu. Mniši jsou vyučováni nejen angličtině, moderní vědě a západní filosofii, nýbrž i srovnávacímu jazykozpytu a srovnávacímu náboženství.¹²¹ Ani tento směr v interpretaci dhammy není podle Ňánasatty adekvátní. Snaha vykládat Buddhovo učení srovnávací metodou a jejími etymologickými definicemi pouze nahrazuje snahu o osobní dosažení nibbány.

Poslednímu z uvedených směrů - „politicko-revolučnímu“ Ňánasatta ve svém pojednání věnuje nejvíce prostoru, pravděpodobně i v souvislosti se soudobou politicko-sociální situací na Šrí Lance.¹²² Ňánasatta uvádí, že tento směr má nejvíce zastánců mezi vysokoškolskými posluchači – mnichy a u mladší generace mnišské obce na Šrí Lance. Jejich zásadní společnou myšlenkou a snahou je boj za zničení strastí druhých a zápolení o zlepšení životní úrovně všech vrstev obyvatelstva. Tito mnichové se snaží být prospěšní především širokým vrstvám chudého obyvatelstva a stávají se tak mnichy proletariátu. Ňánasatta tento směr ve výkladu dhammy přijímá bez výhrad, ba dokonce pozitivně. O stoupencích tohoto revolučního přístupu míní:

---

¹¹⁸ ŇÁNASATTA. Nové směry v buddhismu na Ceyloně. *Nový Orient* 1948/1949, č. 6, s. 125.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Hlavní město Šrí Lanky.

¹²¹ Označení religionistika pro tuto vědní disciplínu se uchytilo historicky až později (vzhledem k dataci vzniku tohoto článku).

¹²² Toto téma ovšem není pro účely této práce podstatné.

„Oni dokazují, že zápolení o uskutečnění osvícení a vykoupení nevyklučuje práci ve prospěch lidstva. Tito revoluční mnichové potírají zastaralé tradice a lpění na prázdných formách uctívání soch a ostatků svatých a obřadů“.¹²³

Všechny tři zmíněné směry odráží přístupy k buddhismu na západě a tento text nám ukazuje, jak se s nimi Ānāsatta vyrovnává a jak k nim přistupuje po deseti letech strávených na Šrí Lance.

3.3 Úvaha nad jádrem buddhismu a jeho významem pro lidstvo¹²⁴

Ānāsatta je autorem krátkého pojednání *The Heart of Buddhism*, jež vyšlo na Šrí Lance, ovšem nebylo dohledáno přesné datum vydání. V roce 1966 pak tuto práci zakomponoval do svého obsáhlejšího díla *Basic Tenets of Buddhism*¹²⁵ jako podkapitulu¹²⁶, věnující se analýze pojetí náboženství, některých aspektů dhammy a základních pilířů théravády. Tento text je především snahou o správné pochopení Buddhovy nauky, o její nezaměňování se známými západními koncepty jako je třeba náboženství.

V tomto pojednání má podle Ānāsatty studium buddhismu tři aspekty. Dhamma je v soudobém světě studována buď jako filozofie, náboženství, či jako věda. Aby Ānāsatta potvrdil, či vyvrátil tvrzení, že dhamma je náboženstvím, dochází k analýze náboženství, jak je chápáno na Západě a jak jej chápe on sám. Vychází-li Ānāsatta z definice náboženství jakožto systému víry a uctívání, jak je definováno v soudobém Oxfordském slovníku, pak dhamma, ve které není možné nalézt žádné snahy o víru a uctívání transcendentní skutečnosti, nemůže být chápána jako náboženství. Aby buddhismus mohl být nazýván náboženstvím, je třeba jej definovat v návaznosti na západního badatele H. G. Wellse jako soubor morálního a filozofického učení, přijímaného s důvěrou a následně i praktikováno. V tomto smyslu, ale náboženství běžně chápáno není. Podle Ānāsatty je i studium buddhismu jakožto náboženství, v rámci srovnávací vědy náboženské, problematické. Tato věda dle jeho názoru uměle, z teologického hlediska, kategorizovala náboženství na zjevené (monoteistická náboženství) a přírodní (všechna ostatní, uctívající například přírodní síly či předky). Buddhismus ovšem nespadá ani do jedné z těchto kategorií. Z výše popsaných důvodů Ānāsatta zdůrazňuje, že buddhismus není možné definovat jako náboženství, ale spíše jako:

---

¹²³ Tamtéž, s. 126.

¹²⁴ ĀNĀSATTA. *What buddhism means to mankind*. Nugegoda, Ceylon: Anula Vidyalava, 1957.
ĀNĀSATTA. *The heart of buddhism*, Bandarawela. Ceylon: Frineds od buddhism, datum neznámé.

¹²⁵ ĀNĀSATTA. *Basic Tenets of Buddhism*. Rajagirya: Ananda Semagei, 1st ed 1966, 166 s.

¹²⁶ ĀNĀSATTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa 1992, s. 161.

„Pravdu, kterou si osvojil a zjevil Osvícený, a kterou si každý z nás musí uvědomit individuálně.“¹²⁷

Ve stejném duchu se vyjadřuje i k materialistickému pojetí buddhismu. Materialisté vidí Buddhu jako jednoho z nich a buddhismus chápou jako ateistické učení. Takové pojetí buddhismu je následně využíváno k tendenčnímu boji proti církvi. Na tomto místě Ānandasatta zdůrazňuje:

„Buddhismus neplýtvá časem na to, aby bojoval proti víře v Boha nebo bohy, i když, je-li správně chápán, nahrazuje všechny teistické doktríny.“¹²⁸

Ānandasattova snaha o zamezení špatného chápání Buddhovy nauky dozrává v bodě, kdy namísto „náboženství“ pro jeho označení použije ryze buddhistický termín - dhamma.

Zbytek jeho práce je věnován výkladu některých základních aspektů théravády, jako je například Buddha a jeho život, pojetí dhammy a sanghy. V této části práce jsou patrné Ānandasattovy tendence k přiblížení buddhismu současníkům, jako je tomu například v pasáži o Buddhovu otci Suddhódanovi, který byl podle něj spíše náčelníkem mezi vedoucími knížaty rodu, svobodným občanem z válečnické třídy, než mocným vladařem, jak vyprávějí pozdější buddhistické legendy, a:

„věnoval se svému pěstování rýže, zatímco jeho syn pod džambuovým stromem meditoval.“¹²⁹

Tento rys podle Ānandasatty silně přibližuje Buddhova otce současníkům, neboť se plně shoduje s demokratickým ideálem současnosti.

V kontextu s tímto pojednáním, vloženém do díla *Basic Tenets of Buddhism*, a jeho následném překladu do češtiny jako *Jádro buddhismu*, je třeba zdůraznit některé nepřesně přeložené termíny, které by mohly vést k mylnému názoru na Ānandasattovu sebereflexi při kritice západních výkladů dhammy. Jak bylo již několikrát uvedeno, Ānandasatta kritizoval mimo jiné i nevhodné používání křesťanských termínů při výkladu Buddhovy nauky. Tato kritika byla vznesena až po jistém čase jeho myšlenkového uzrávání. Ovšem od doby, kdy poprvé reflektoval tento problém¹³⁰, jak je známo, jsou jeho texty prosty křesťanských termínů. I v tomto pojednání vyloženě zdůrazňuje, že je třeba se těchto termínů vyvarovat:

„...bhikkhū (buddhistického mnicha někdy mylně nazývaného knězem)...“¹³¹.

I přes tento fakt, se ovšem v překladu Dušana Zbavitele z angličtiny tato terminologie vyskytuje, což může badatele při studiu Ānandasattovy sebereflexe mást.

---

¹²⁷ Tamtéž, s. 163.

¹²⁸ ĀNANASATTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa 1992, s. 163.

¹²⁹ Tamtéž, s. 165.

¹³⁰ Viz kapitola 3.1.

¹³¹ ĀNANASATTA. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa 1992, s. 165.

Pro vysvětlení je třeba uvést některé tyto Zbavitelovy nesprávné překlady. Je jím například anglický termín „*sage*“¹³², který v originále použil Nánasatta v souvislosti s osobou Buddha a Zbavitel ho překládá jako „světec“¹³³. Tento termín je ovšem v kontextu s učením Buddha nevhodný, neboť je spjatý s biblickým pojetím světce, jakožto osoby, jež vydává svůj život Bohu. Podobné nedorozumění nastalo v překladu anglického slova „*recluse*“¹³⁴, jímž Nánasatta také označil Buddha a jež překladatel nahrazuje českým slovem „řeholník“¹³⁵. I v tomto případě je vhodnější alternativou jiný český význam tohoto slova, a tím je termín „samotář“. Slovo „řeholník“ vzniklo v katolické církvi jako označení pro osobu, která se zavázala doživotní službě Bohu a lidem a žije ve společenství osob, jež se řídí stejným pravidlem čili řeholí. A takovýmto řeholníkem Buddha samozřejmě nebyl. V celém textu se ovšem podobně nepřesných překladů objevuje pouze několik.

V roce 1957 vyšla Nánasattovi na Šrí Lance další útlá publikace s názvem *What buddhism means to mankind (1957)*. I toto pojednání bylo zakomponováno do díla *Basic Tenets of Buddhism* a následně společně s ním přeloženo Dušanem Zbavitelem jako jedna z kapitol *Základů buddhismu*. Toto Nánasattovo pojednání je jeho evidentní snahou o dokázání stálé aktuálnosti dhammy a její nezbytnosti pro soudobou moderní společnost. Buddhismus je podle něj vědou a uměním. Proto je možné ho skrz tyto dva aspekty i studovat. Prostředkem pro přiblížení theravády západnímu člověku je mu tedy v tomto případě komparace theravády s vědou a uměním západního světa.

V úvodu textu se Nánasatta vrací historicky zpět do 19. století, období počátku akademického studia buddhismu na Západě. Buddhismus na tomto místě Nánasatta chápe jako: „*znalost Buddhova učení*“.¹³⁶ Tento zájem o buddhismus Nánasatta chápe jako tendenční, neboť ho západní badatelé studovali jako systém vhodný pro nový svět, vědecké učení, jež neodporuje racionálním požadavkům a staví se tak proti křesťanské církvi. A zde Nánasatta také nalézá odpověď na svou otázku, co znamená buddhismus pro lidstvo. Odpovědí je to, co lidstvo postrádá a potřebuje: nový způsob života, schopný vnést mír a štěstí do života lidí, kteří nemohou nalézt uspokojení v náboženství svých předků a které plně neuspokojuje ani vědecké a filozofické poznání o životě a místě člověka v tomto světě. Théraváda může západního moderního člověka tak oslovit především svou racionalitou,

---

¹³² NÁNASATTA. *The Heart of Buddhism*, s. 5.

¹³³ NÁNASATTA. *Základy buddhismu*, s. 164.

¹³⁴ NÁNASATTA. *The Heart of buddhism*, s. 5.

¹³⁵ NÁNASATTA. *Základy buddhismu*, s. 165.

¹³⁶ Tamtéž, s. 130.

používáním vědeckých metod při práci s fakty, jež dosud na základě pouhé víry nebyla chápána nebo považována za přijatelná.¹³⁷

Ňanasatta vidí raný buddhismus jakožto vědu a umění života. Vědu ve smyslu poznávání skutečnosti, kdy učí zákonům, které ovládají náš život. Těmito zákony má Ňanasatta na mysli základní teze Buddhovy nauky jako je například závislé vznikání, pět shluků bytí, ale především vznik a vyhasnutí veškeré strasti. Umění ve smyslu praktickém, kdy učí jak dosáhnout cíle vytčeného vědou. Je individuální realizací ušlechtilé osmidílné stezky.

Existují určité námitky proti racionalitě Buddhovy nauky. V tomto kontextu Ňanasatta konstatuje, že jsou vzhledem k dhammě neadekvátní a vysvětluje, že některé iracionální prvky, jako je například buddhistická kosmogonie, nejsou integrálními složkami raného buddhismu, jehož hlavním tématem je především strast a vyhasnutí strasti. Příčinu jejich vzniku vidí ve snaze „zmodernizovat“ dhammu pro potřeby společnosti před dvěma tisíciletími a tudíž ji žádoucím způsobem i interpretovat.¹³⁸

V této souvislosti spatřuje i nutnost soudobé podoby interpretace dhammy. Z výše zmíněného důvodu, mají-li být soudobé výklady dhammy srozumitelné modernímu člověku, je téměř nezbytností, aby se v nich objevovaly výrazy jako je hmota a energie, relativita, atom, atd. Buddhismus se díky takovýmto interpretacím může jevit v zásadě jako moderní věda. Je stejně jako věda koordinací lidské zkušenosti v systematické a logické podobě a konstatováním obecných zákonů našeho myšlení a světa naší zkušenosti. Ale Ňanasatta shledává mezi moderní vědou a theravádou jeden důležitý rozdíl a tím je individuální zkušenost a poznání sebe sama, vedoucí k přímému poznání. Z tohoto pohledu je Buddhova nauka i duchovní vědou, jež tu moderní předčí. Tento aspekt, toto umění buddhismu, ho podle Ňanasatty činí vhodným učením pro západního člověka, které v soudobém světě postrádá.

„Buddhismus je vědou člověka usilujícího o poznání sebe sama, aby dokázal pochopit druhé a vést je k osvobození od veškeré strasti. Vědeckými ústavami, laboratořemi, operačními sály buddhismu jsou místa meditace, poustevny a kláštery vzdálené od příbytků hlučných lidí. Právě zde je zkušebně ověřována teorie buddhismu, která se studuje na univerzitách a ve výcvikových střediscích pro mnichy a z knih v páli i jiných jazycích, a subjektem tohoto výzkumu a experimentování je sám cvičenec pod odborným vedením mistra meditace.“¹³⁹

Tento citát jasně ukazuje jaké komparace Ňanasatta používá a jaký rozdíl spatřuje mezi vědou a buddhismem. Není možné podle něj tedy zaměňovat Buddhovo učení s moderní vědou,

---

¹³⁷ ŇANASATTA. *Základy buddhismu*, s. 131.

¹³⁸ Tamtéž, s. 133.

¹³⁹ Tamtéž, s. 134-135.

ale zároveň je vhodné využít západního výkladového rámce - v tomto případě vědeckého - jazyka cílové skupiny pro to, aby opravdu porozuměla tak odlišné tradici jako je Buddhova nauka.

4 Závěr

V práci jsem se zprvu věnovala krátkému popisu Ānāsattova života. Další částí mé práce je přiblížení kontextů, které Ānāsattu dovedly k zájmu o buddhismus a konkrétních osobností, jež ho nejvíce ovlivnili. Těmi byli Paul Dahlke, Leopold Procházka a Ānātilōka. Pro dokreslení vědeckých přístupů k buddhismu na Západě, ke kterým se v pozdějším věku Ānāsatta vracel a se kterými polemizoval, jsem zmínila Rudolfa Mášu a Vincence Lesného. V poslední části jsem se věnovala analýze textů, které dokazují Ānāsattův myšlenkový vývoj a především jasně ilustrují jeho názor na interpretaci théravády mezi učenci západní kultury.

Uvedla jsem, že Martin Novosad byl ve svém názoru na interpretaci Buddhovy nauky zcela výjimečným autorem. Abych mohla toto své tvrzení obhájit, bylo třeba stanovit, čím se konkrétně odlišoval od ostatních učenců píšících o buddhismu. Zjistila jsem, že to byla především jeho reflexe západní desinterpretace dhammy v důsledku jiného -západního výkladového rámce. A protože sám Novosad byl svým původem Čech, tedy osobnost vycházející ze západní kulturní tradice, předpokládá tato jeho reflexe určitou míru odpoutání se od své původní kulturní tradice. Tuto skutečnost dokazují výše zmíněná fakta. Ānāsatta Théra se vymanil ze západního kulturního vlivu a byl tak schopen nahlédnout jeho problematický přístup k tradici zcela odlišné kultury. Stal se tak „mužem dvou kultur“.

Uzrání takové hluboké reflexe procházelo dlouhým vývojem. Během tohoto vývoje ovlivnilo Novosada několik výrazných faktorů, které bylo třeba popsat. V první fázi Novosadova života, který strávil ještě v Evropě, na něj měla, v rámci studia a poznávání buddhismu, největší vliv především čtveřice představených badatelů. Na práci těchto autorů, jakožto představitelů několika soudobých západních přístupů k výkladu Buddhovy nauky, Ānāsatta také zpětně reaguje. Paul Dahlke byl Novosadovi nepřímou inspirací prostřednictvím práce Leopolda Procházky. Již u těchto badatelů lze spatřovat náznaky uvědomění si, že západní člověk může těžko porozumět Buddhovu učení z důvodů odlišných kulturních předpokladů. Toto téma se ovšem ani u jednoho z nich nestává zcela reflektovaným. Ani jeden z nich totiž ze svého kulturního výkladového rámce není schopen vystoupit a ve snaze o popularizaci buddhismu v západním světě používají mnohdy termínů moderní vědy, anebo ho s odvoláním na přírodní moderní vědu přímo obhajují. Jako příklad uvedu citát Leopolda Procházky:

„Buddhismus je čistou evolucí, vývojovým duchovním procesem“¹⁴⁰.

---

¹⁴⁰ PROCHÁZKA, L. *Buddha a jeho učení: základní kniha buddhismu*. Olomouc: Fontána, 2002, s. 26.

Na práci obou těchto autorů ovšem Nānasatta navazuje v názoru na vhodnost Buddhova učení jako nového způsobu života pro západního člověka.

Rudolf Máša byl typickou ukázkou badatele, jenž využil buddhistickou nauku pro myšlenkový boj proti náboženství, aniž by porozuměl jejímu opravdovému poselství. Ve snaze zpochybnit originální původ křesťanství ho komparuje s orientálními naukami, aniž by si uvědomoval výraznou jinakost. Jeho práce je tedy typickým neporozuměním odlišnosti buddhismu a křesťanství. Pro příklad lze uvést v jeho práci použití termínu „světec“¹⁴¹ a dalších křesťanských pojmů. Tento přístup byl v soudobé vědecké diskuzi častým jevem a Nānasatta na něj reaguje obzvlášť odmítavě, jak dokazují některé představené pasáže z pojednání *The Heart of buddhism*.

S dílem Vincence Lesného je známa Nānasattova konkrétní polemika. V rozboru překladu *Dhammapadam* Nānasatta usuzuje, že ani tento zaslužilý vědec-orientalista nevystoupil ze svého výkladového rámce a při interpretaci Buddhovy nauky používá křesťanskou terminologii. To je patrné v překladu při použití například českého termínu „zbožnost“¹⁴² na místo vhodnějšího, křesťanskou tematikou nezatíženého termínu „pravé úsilí“. Z tohoto důvodu ani Lesného odborná práce není správným výkladem dhammy.

Je evidentní, že práce všech čtyř autorů, a jistě i mnohých jiných představitelů soudobé západní vědní diskuze, se mu stala výchozím bodem pro srovnání dhammy, jak ji poznával na Šrí Lance s jejím poznáváním (skrz konkrétní interpretace) v Evropě. Na Šrí Lance, pod vlivem kultury Východu a především jeho učitele Nānatilóky, se tedy Nānasattovi dostalo opravdovému porozumění dhammě a jejímu smyslu. V důsledku předešlého poznání západní kultury a jejího pojmání buddhismu, konečně dozrál i jeho názor na západní interpretaci Buddhova učení. Byl to také Nānatilóka, v jehož práci lze dohledat úvahy o nemožnosti plného pochopení Buddhovy nauky pro člověka svázaného západním myšlenkovým rámcem, a z toho pramenící nepřesná interpretace. V jeho díle jsem ale neznamenala žádné hlubší pojednání o tomto problému.

Poslední část práce jsem věnovala konkrétním Nānasattovým textům, ze kterých jsem při svém bádání vycházela. I na těchto textech je patrný myšlenkový vývoj. Z chronologicky vzestupného hlediska jeho první text (v této práci uvedený) *Nové směry v buddhismu na Ceyloně* se vyjadřuje k nesprávným interpretacím dhammy, které byly zapříčiněny snahou

---

¹⁴¹ MÁŠA, R. *Po stopách Starého a Nového zákona: dokumenty o vývoji křesťanství z kultu a nauk staroindických*. Praha: Volná myšlenka, 1920, s. 97.

¹⁴² *Dhammapadam: buddhistická sbírka průpovědí správného života*. Praha: Symposion 1947, s. 56.

o výklad, který by co nejvíce přiblížil buddhismus chápání lidí ze Západu. Na základě toho si Ānāsatta vytvořil typologii těchto interpretací¹⁴³. Dva z těchto směrů ve výkladu učení jasně odmítá. Jsou jimi směry přírodovědecko-naturalistický a srovnávací. Třetí zmíněný směr, kterým je politicko-revoluční nejen že neodmítá, ale dokonce shledává jako pozitivní. Pozitivní aspekt této politicko-revoluční interpretace vidí v jejím důrazu na etické zásady. Ānāsatta tedy všechny interpretace dhammy nezavrhuje. Podle něj jsou přijatelné ty interpretace, ve kterých není rozpor s původním učením a které jsou zároveň přínosné pro lidstvo.

V tomto textu jsem si povšimla zajímavé skutečnosti, která vypovídá o jistém vývoji Ānāsattova názoru na používání západního výkladového rámce v souvislosti s théravádou. Jak víme, Ānāsatta později kritizuje především používání křesťanské terminologie. V tomto raném textu ji ovšem sám používá. Příkladem může být použité slovo „vykoupení“¹⁴⁴ ve smyslu osvícení. Význam slova vykoupení je specificky křesťanský a označuje širší pojem spásy. Jak bylo ukázáno, je používání křesťanské terminologie v souvislosti s buddhismem důležitým předmětem Ānāsattovy pozdější polemiky se západními autory. V textech jeho pozdějšího tvůrčího období jsem však podobný problém již nenalezla. Z toho lze usoudit, že se Ānāsatta k takovému názoru dopracovává postupným vývojem, který mohl být ovlivněn jeho prohlubující se integrací s kulturou Východu.

S přibývajícím věkem sílí i Ānāsattova potřeba přiblížit théravádu západnímu světu. Prostředkem se mu v knize *Základy buddhismu* stal moderní jazyk západní společnosti- jazyk vědy. Ten Ānāsatta používá záměrně. Ač by se mohlo zdát, že si takovouto interpretací sám odporuje, není tomu tak. V textu znovu a znovu připomíná, že cílem dhammy je prosté ukončení strasti a to cestou vlastního snažení a vlastní zkušenosti. Stejně tak jako akceptoval interpretaci politicko-revolučního směru, používá sám interpretaci vědeckou, ve smyslu západní racionální vědy, která je podle něj ku prospěchu věci šíření buddhismu.

Dá se říci, že Ānāsatta kritizoval desinterpretaci dhammy, vycházející ze západního výkladového rámce. Na druhé straně přijímá interpretaci, která nemění a nezkrsluje základní myšlenku a cíl původního Buddhova učení a pouze usiluje o jeho lepší srozumitelnost s cílem poučít neznanou - západní společnost.

Je třeba ještě jednou zdůraznit, že Ānāsatta pracuje s myšlenkou, že buddhismus jak je interpretován západnímu člověku, vychází právě ze západního vidění. Tato myšlenka

---

¹⁴³ Viz s. 38.

¹⁴⁴ ĀNĀSĀTTA. Nové směry v buddhismu na Ceyloně. *Nový Orient* 1948/1949, č. 6, s. 126.

o nepřesné interpretaci buddhistické nauky západními badateli nemá příliš dlouhou historii. Podle výše uvedených důkazů jsou jedni z prvních takto uvažujících osobností Ānātilōka, který si všímá nepřesných anglických překladů některých buddhistických termínů¹⁴⁵ a Leopold Procházka, který zatím pouze naznačuje, že Buddhovu nauku nelze vnímat jako náboženství, neboť v ní není transcendence¹⁴⁶. Propracovanější názor na tuto problematiku si pak vytvořil právě Ānāsatta, v důsledku Ānātilōkovy duchovní a intelektuální výuky a přátelství s Leopoldem Procházkou, přestože o něm nepojednává zcela systematicky.

O těchto dvou autorech a především pak o Ānāsattovi se tedy dá hovořit jako o průkopnících dnes stále více diskutované teorie, která se opírá o domněnku, že západní vědecké kruhy při studiu jiných – východních kultur vychází ze svých kulturních představ, které jsou ovšem pro opravdové porozumění těmto tradicím neadekvátní a nevhodné. Dochází tak k mylné interpretaci, která nese podobu například pojímání buddhismu jako náboženství, což je patrně pouze konstrukt západní vědy, která tak vytváří v tomto směru fikci.

S odvoláním na společnou myšlenku této teorie a Ānāsattova názoru na západní interpretace buddhismu je zřejmé, že je významnou osobností jak v interpretaci dhammy, šíření buddhismu na západě, tak především jako součást vývoje teorie o problematickém vzájemném chápání dvou zcela odlišných kulturních tradic.

---

¹⁴⁵ Viz s. 33.

¹⁴⁶ PROCHÁZKA, L. *Buddha a jeho učení: základní kniha buddhismu*. Olomouc: Fontána, 2002, s. 18.

5 Bibliografie

Primární literatura:

DAHLKE, Paul. *Buddhism and science*. London: Macmillan and Co., 1913. Z německého originálu *Buddhismus und Wissenschaft* přeložil bhikkhu SÍLÁCÁRA.

Dhammapadam: buddhistická sbírka průpovědí správného života. Praha: Symposion, 1947. 95 s. Duše východu; sv. 1. Z pálijského jazyka přeložil Vincenc Lesný.

LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. 1. Vyd. Praha: Samcova nakladatelství 1948.

MÁŠA, Rudolf. *O původu a vývoji náboženství. Díl 2, Modly umělé. Čarodějství. Běsové. Božstva a bohové. Náboženství etická*. Praha: F. Svoboda, 1921.

MÁŠA, Rudolf. *Po stopách Starého a Nového zákona. Dokumenty o vývoji křesťanství z kultů a nauk staroindických*. Praha: dokumenty o vývoji křesťanství z kultu a nauk staroindických. Praha: Volná myšlenka, 1920.

ŇÁNASATTA. *Základy buddhismu. Buddhismus jako filosofie 20. století*. Praha: Alternativa, 1992. Z anglického originálu *Basic tenets of Buddhism* přeložil Dušan Zbavitel. ISBN 80-85993-16-3.

ŇÁNASATTA. *What Buddhism means to mankind*. Nugegoda: Anula Vidyalava, 1957.

ŇÁNASATTA. *The heart of Buddhism*. Bandarawela: Frineds of Buddhism.

ŇÁNATILÓKA, ŇÁNAPONIKA, ed. *Buddhistický slovník: příručka buddhistických pojmů a nauky*. Praha: DharmaGaia, 2009. ISBN 978-80-86685-89-2.

ŇÁNATILÓKA. *Slovo Buddhovo: systematický přehled Buddhova učení v jeho vlastních slovech*. Olomouc: Votobia, 2006. ISBN 80-7220-267-7.

PROCHÁZKA, Leopold. *Buddha a jeho učení: základní kniha buddhismu*. Olomouc: Fontána, 2002. ISBN 80-86179-97-4.

PROCHÁZKA, Leopold, ŠINDLÁŘOVÁ, Irena. *Buddha a Kristus: karma: buddhisticko-křesťanské pojetí*. Olomouc: Fontána, 2003. ISBN 80-7336-030-6.

Sekundární literatura:

BUBÍK, Tomáš. *České bádání o náboženství ve 20. Století: možnosti a meze*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-09-0.

CONZE, Edward. *Stručné dějiny buddhismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 1997. Nové obzory, sv. 14. Z anglického originálu přeložila Jolana Navrátilová. ISBN 80-7217-002-3.

- HANUŠ, Jiří, ed. et al. *Náboženství v době společenských změn*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2251-5.
- HONZÍK, Jan, ed. *Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia, 2010. ISBN 978-80-7436-006-0.
- LENOIR, Frédéric. *Setkávání buddhismu se Západem*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 2002. Z francouzského originálu přeložila Lada Bodáková. ISBN 80-7207-496-2.
- ŇÁNATUSITA, HECKER, Hellmuth. *The life of Nynatiloka Thera. The Biography of a Western Buddhist Pioneer*. Kandy: Buddhist Publication Society, 2008. ISBN: 978-955-24-0318-7.
- PAVLINCOVÁ, Helena a HORYNA, Břetislav. *Filosofie náboženství: pokus o typologii*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. Religionistika, sv. 8. ISBN 80-210-1978-6.
- TRÁVNÍČEK, Zdeněk. *Leopold Procházka. První český buddhista*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN: 80-210-2950-1
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-798-1.

Články v odborných periodikách:

- ČERNÝ, Jiří. Cejlonský mnich o českém překladu Dhammapadam. *Nový Orient*. 1948, 4(8), s. 202-204.
- ŇÁNASATTA. Nové směry v buddhismu na Ceyloně. *Nový Orient*. 1948, 4(6), s. 125-126.

Korespondence:

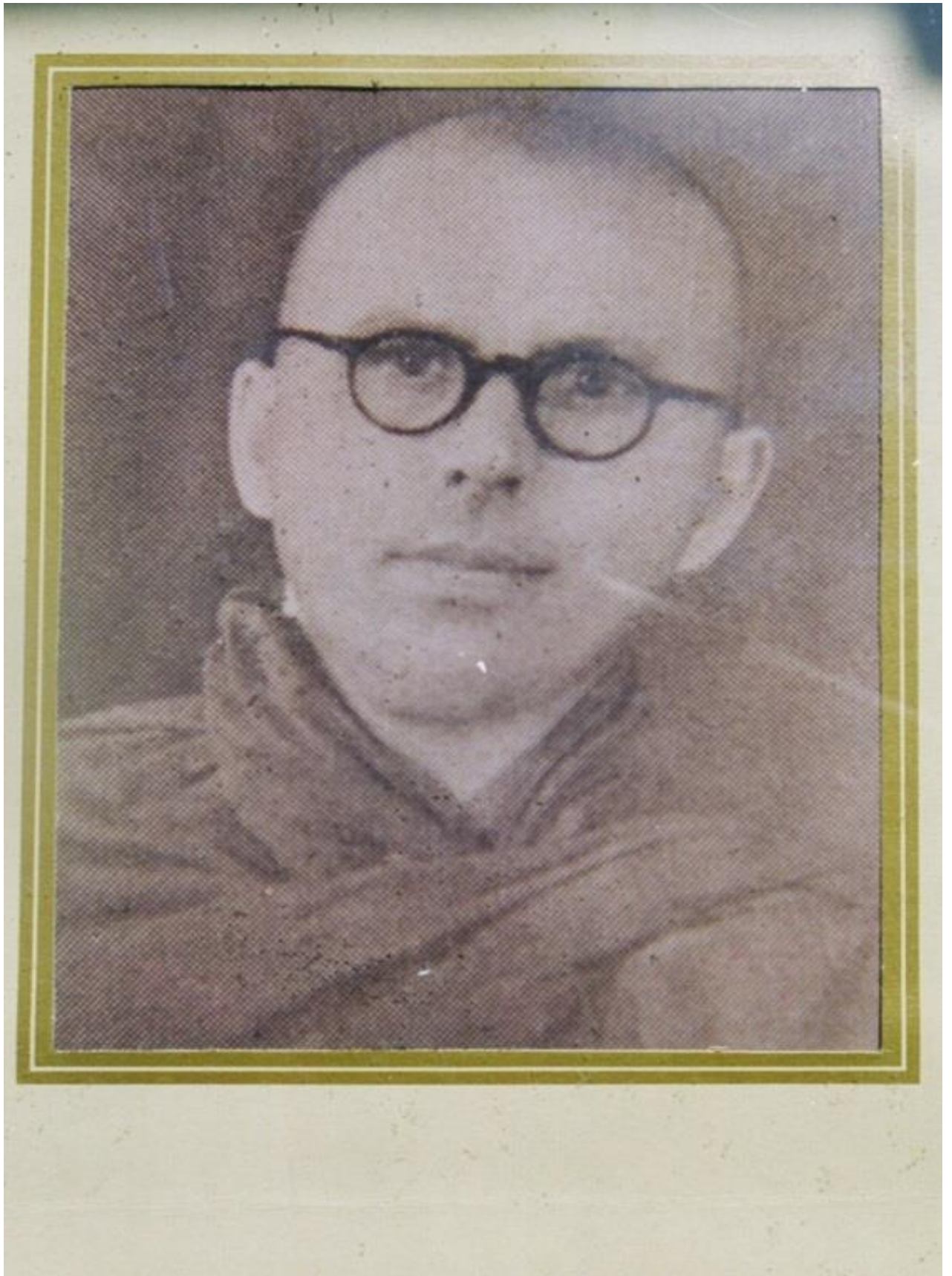
- Dopis Ňánasatty L. Procházkovi ze dne 27. 12. 1945
- Dopis Ňánasatty B. Svobodové ze dne 24. 12. 1967

Internetové zdroje:

- Rudolf Máša. *Regionální knihovna Teplice* [online]. 2013 [cit. 24.2.2013]. Dostupné z: [http://www.knihovna-teplice.cz/index.php?scname=osobnosti&stranka\[\]=30&letter=M&person=484](http://www.knihovna-teplice.cz/index.php?scname=osobnosti&stranka[]=30&letter=M&person=484)

6 Seznam příloh

1. Fotografie Nánasatty v dospělosti..... s.52
2. Kopie Nánasattova dopisu L. Procházkovi z 27. 12. 1945..... s.53
3. Kopie Nánasattova dopisu B. Svobodové z 24. 12.1967.....s.54

Po dnebi. Jam zdavijai nej v Ceskoslovensku.
 Mate nejake zpravny o Panoch. Bk. Tao China's
 a jeho zaci?

Jak se vam da? Jste jeste cizincem
 spicovate kam? Jsi jatin na kolici zafurval
 avstrobomazky. Pomyslim stah se o tebe nam
 Brda ke Risi nebo Ceskoslovensko Sita. Snad
 ; Vy nekdy prijede na Caylon?
 ; S pogodram - primum zedam,
 Zistavaj - Vor odhang

Contents in Czech.

POST CARD

8/2

ADDRESS
 ඔබ නම මෙ
 ලේඛනලාභය

(Rev. C. Nyamasatta)

Ctěný Pán Dr. Techn. Leopold Procházka,
 Ružové Sady,
Plzeň,
 C. S. R.
 Czecho-Slovakia.

in English usage, it is better to address a bhikkhu Dear Bhante. Dear Mr. N. would be quite all right to address a layman or a married Protestant clergyman, not a bhikkhu, who is always addressed as Venerable Sir, Bhante or Dear Bhante. Please excuse my tutorials to you, a Teacher.

If your son is really interested in the Dhamma as well, he ought to learn English well and perhaps one day he may visit me and practise the Dhamma here for some time, instead of his Papa, who could not realize his ideal of becoming a bhikkhu in Ceylon.

When life is unbearable, it is good to read books on the Dhamma, by Father and by others. Have short motto tablets written clearly and displayed for the patient to see at all times. "Sick of body though I be, my mind shall be healthy". "Bear lightly what needs must be". "If you have a weak heart, a fit of anger can kill you". "patience is the sigh of a gentleman who does not show his pain to others and loves all who attend on him". "A patient who patiently bears his pain and shows lovingkindness or Metta to all may be sure that in his next life he will be free from such pain. But if one torments others here, one's future will be full of pain again". "Even if robbers with a saw were severing your limbs piece by piece, he who gave way to his anger would not follow the Dhamma. Even to one's murderers one must show lovingkindness and compassion". "A Fully-Enlightened One is the Buddha who shows the path to the end of suffering". "Blessed is Nibbana where suffering such as this does not exist". "Life even at its best is full of suffering, hence a wise man tries to diminish it and not add to the suffering of others." If you have no Dhamma Books, ask Dr. K. Werner to lend you my "Basic Tenets of Buddhism" and Buddhist Publications from Ceylon. With Metta,
 C. Nyanasatta
 முதலில் இங்கே இருக்க வேண்டும். பின்னர் இங்கே.

BY AIR MAIL

PAR AVION
 இலவச டிரெட்
 விமானக் கடிதம்
 Aerogramme

B.
 Važena pani svobodová-procházková

Pavlisova 1

K L A D N O

KLADNO

č.s.s.

CZECHOSLOVAKIA

දෙවනුව මෙතැනින් නමெන්න. பின்பு இங்கே மடிபுள்ளிகள். Second

යවන්තාගේ නම සහ ලිපිනය

அனுப்புபவரின் பெயரும் விலாசமும்
 Sender's name and address

Ven'ble C. Nyanasatta
 Verdant Hermitage, Kolaten
 BANDARAWELA, Ceylon

ஒருவன் டிரெட்லாக் கிடிவின் பொது தோழியை யுடைய கடிதத்தைத் திரும்பிப் படிப்பதற்கு அல்லது வேறு ஏதாவது சாதாரண கடிதம் அனுப்பப்படும்.

இந்த விமானக் கடிதத்தினால் வேறு ஏதாவது சாதாரண கடிதம் அனுப்பப்படும்.

An Aerogramme should not contain any enclosure; if it does it will be surcharged or sent by ordinary mail.

To open cut here